

JOSEP MARIA LLAURADÓ I LLAURADÓ
VICENÇ SAMSÓ I BONET

GUIA
DE
MASPUJOLS
(BAIX CAMP)

ELS LLIBRES DE LA MEDUSA

GUIA DE MASPUJOLS

INSTITUT D'ESTUDIS TARRACONENSES
RAMON BERENGUER IV

ELS LLIBRES DE LA MEDUSA

28

GUIA
DE
MASPUJOLS
(BAIX CAMP)

per Josep Maria Llauradó i Llauradó
i
Vicenç Samsó i Bonet

Excma. Diputació de Tarragona
(1986)

Fotografies: Vicenç Samsó i Arxius Particulars
Coberta: Mosaic de la Medusa, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona

Institut d'Estudis Tarraconenses
Ramon Berenguer IV
Publicació núm. 127

ISBN: 84 - 00 - 06276 - 0

Dipòsit legal: T. 1378 - 1986

Imprès a F. Sagrañes Editors Societat Anònima, Comte de Rius, 9. Tarragona
Edita: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Santa Anna, 8. Tarragona

ÍNDIX

I. GENERALITATS	9
Notícies geogràfiques	9
Notícies històriques	13
Maspujols actual	49
Festes, costums i tradicions	68
II. DESCRIPCIÓ DEL NUCLI URBÀ	77
El nucli	77
Les esglésies	86
L'ermita de Sant Antoni	99
El cementiri	105
BIBLIOGRAFIA CONSULTADA	107
ARXIU I FONTS DOCUMENTALS	109

EL POBLE

.
El poble és el meu esforç i el vostre esforç
és la meua veu i la vostra veu,
és la meua petita mort i la vostra petita mort.

.
El poble és tu i tu i tu
i tot d'altra gent que no coneixes,
i els teus secrets
i els secrets dels altres.

.
El poble és tothom,
el poble és ningú.
El poble és tot:
el principi i la fi,
l'amor i l'odi,
la veu i el silenci...

MIQUEL MARTÍ I POL

Vista del poble.

I. GENERALITATS

1. NOTÍCIES GEOGRÀFIQUES

El terme: situació i extensió

El terme de Maspujols, municipi del Baix Camp i partit judicial de Reus, és situat a uns 12 kms. del peu de la Serra de la Mussara i al vessant sud-est del Puig de Rocabruna, conegut popularment com La Feredat.

La seva extensió és de 3,5 kms. 2 i és el terme més petit de la Comarca del Baix Camp. Limita amb el de: Les Borges del Camp per l'oest, amb el de l'Aleixar pel nord i per l'est, amb el de Riudoms pel sud i amb el d'Alforja pel nord-oest.

És lleugerament aturonat i guanya progressivament alçada des de la cota 201 al llit de la Riera fins a la cota 541 al cim de la Feredat. En tres quilòmetres llargs s'eleva uns 250 metres.

Un 60 % del terme es dedica a terres de conreu, l'altre 40 % són boscos i terres de secà abandonades.

El terme és drenat pels barrancs de Rocabruna o Torrent, per l'est, i el de Les Canaletes o dels Parrots per l'oest. Ambdós desguassen a la Riera de Maspujols, que limita el terme pel sud.

El clima

El clima és típicament mediterrani, amb hiverns suaus i estius calorosos, d'una calor engauxosa, carregada d'humitat a causa de la proximitat del mar. Col·laboren a aquesta suavització del clima els contraforts de la Mussara i Prades que protegeixen el poble de les extremitats climàtiques de l'interior. La temperatura mitjana anual és de 14°. La mitjana de l'hivern és de 7°.

Les glaçades hi són poc freqüents i es redueixen gairebé a una dotzena de dies de desembre, gener i algun de febrer. Les gebrades sí que hi sovintegen. Les pluges són molt irregulars. Tenim uns valors pluviomètrics de 500 a 550 mm l'any, caiguts sobretot a la primavera i a la tardor. Solen ser importants i sempre inoportunes les tamborinades de finals d'agost i començaments de setembre ja que hi ha la collita d'avellanes a punt d'arreglar i manta vegades s'ha destruït. Són aquestes tempestes les que fan baixar els torrents, barrancs i rieres amb violència, i arriben a produir fins i tot desgràcies personals.

La neu poques vegades hi apareix i els maspujolencs, si la volem veure, hem de mirar cap a les muntanyes de Prades o la Mussara. El mateix podem dir de la boira, gairebé inexistent al terme. Un tipus de boira de molta anomenada és la Geperuda que s'estén per la Mussara i que prediu un temps plujós.

Els vents sí que es deixen sentir, com en tota la Comarca, a Maspujols, sobretot el serè o mestral, fort, huracanat moltes vegades, i que ocasiona, gairebé sempre, malifetes a les collites i als arbres; val a dir, al seu favor, però, que afavoreix la pol·linització dels avellaners i neteja l'atmosfera de la pol·lució que prové de la zona costanera industrial.

Són coneguts també el vent de l'oest (dit del Coll), la tramuntana i la marinada, un airet fresquet que arriba cap al migdia alleugerint la xafogor dels estius. També tenim el llevant, vent molt humit i que normalment acompanya pluges.

Sòl i vegetació

El sòl del terme no és uniforme i mentre, a la base, la Partida Parrots és de tipus neutre amb abundor de llicorell, a mesura que s'eleva cap a Rocabruna guanya acidesa, amb predomini clar del soldó més o menys descompost de la roca mare, el granit o ull de serp. Això fa que els pendents siguin pobres per raó de la lixiviació de la pluja; els millors sòls es troben als petits replans o a les fondalades.

Pel clima mediterrani i per les coordenades geogràfiques hi correspondria una vegetació ben concreta: el bosc pereunifolli, escleròfil (alzines) amb sotabosc acidòfil; però, com a la major part del país, l'home ha substituït el bosc autòcton d'alzines per un de més productiu econòmicament: els pinars, que junt amb el garric, el bruc i l'arboç fa que considerem avui, com a normals, aquesta classe de boscos.

Les espècies arbòries i arbustives més corrents són: l'alzina (*quercus ilex*), el pi blanc (*Pinus Halepensis*), l'arboç (*arbutus unedo*), el coscoll o garnic (*quercus coccifera*).

Al sotabosc i descampat, hi tenim les espècies que ens corresponen, espècies que s'han adaptat a l'ariditat estival desenvolupant fulles petites, piloses o ceroses cargolant-se sobre elles mateixes o substituint-les per punxes. En són típiques: el romani, la farigola, la botja groga, l'arçot, l'esparreguera, l'argelaga, l'arít-

jol, l'esbarzer, la botja olivarda, el roldó, el fenàs, el roser bord, el fonoll i la ruda entre altres.

Les espècies conreades mediterrànies també hi són: l'olivera, la figuera, el garrofer, l'ametller, la vinya i el més comú, l'avellaner, encara que desplaçat completament del seu lloc propi que és l'Atlàntic.

Els boscos

Els boscos més importants del terme de Maspujols es podien situar a la part nord i nord-est del terme. Però el mes d'agost passat (1984) el foc els va destruir gairebé per complet. Un 90 % dels nostros boscos actualment són cremats. Es recorden entre d'altres el de la Feredat, el del Ferraté, el del Torra, el de la Vila, el del Pepet Escolà, el de la Civada, el del Pastisser, el del Salvadoret, el del Gebelli, el de la Peruca, etc.

Actualment s'estan fent tràmits per a replantar-los i donar altra vegada vida a aquella zona.

La fauna

La fauna de Maspujols és la típica de la comarca. Els animals més corrents són: el conill, la guineu, l'esquirol, el lluert, la sargantana, algun tipus de serp petita i de quan en quan algun porc senglar. En basses i llocs d'aigua estancada trobem granotes i serpetes d'aigua com també els petits insectes aquàtics o voladors que viuen en aquest ecosistema.

Entre les aus més corrents podem assenyalar: l'oreneta, el pinsà, el tord, la merla, el rossinyol, el pardal, el gaig, la garça, la tórtora, la puput, la perdiu, el mussol, la cadenera i altres petites espècies. Cal remarcar que cada vegada els ocells són més escassos al nostre terme per culpa dels pesticides i, a

vegades, de les caceres furtives i sense escrúpols que es porten a terme.

2. NOTÍCIES HISTÒRIQUES

Primers records històrics

No s'han trobat al nostre terme, encara, vestigis de vida de l'època prehistòrica. El que sí es pot afirmar amb totes les garanties és que en aquell temps estava habitat. La Riera que va de Vilaplana a Cambrils estava vorejada de petits nuclis de l'època neolítica i ibèrics, les restes dels quals s'han certificat ja en set o vuit llocs dins els termes de Riudoms i Cambrils.

Cal fer esment de les excavacions i troballes d'aquest tipus fetes a la Timba del Mas de Barenys, com a restes arqueològiques de l'època neolítica més properes al poble, ja que encara que estiguin en terme de Riudoms, el terrenys és propietat de cal Barenys de Maspujols.

L'època dels Romans

Una de les manifestacions de la romanització del Camp de Tarragona es fa palesa amb la quantitat de vil·les romanes que s'hi han trobat, una de les quals és enclavada a la partida de terra anomenada Mas del Gomandí, que si bé és terme de Riudoms queda molt a prop del nucli urbà de Maspujols situat riera amunt.

La gent de Maspujols coneixia la situació d'aquesta villa romana, des que les obres del ferrocarril, ara fa més o menys 125 anys, la va posar al descobert.

Es tenen notícies certes que tant el metge Sr. Tomàs Barenys com el Rector, Mn. Ramon Mata, ha-

vien recollit fragments de ceràmica i monedes romanes i ho havien donat a conèixer al Director del Museu Arqueològic de Tarragona, Sr. Hernández Sanahuja. Aquest senyor ens afirma que «no puede dudarse de que la actual población de Maspujols (o part del seu terme) fue durante el período romano una Villa o Pago o Granja de algún rico propietario...». Confirmen l'existència d'aquesta villa la «...multitud de monedas halladas cultivando las viñas de sus contornos, los trozos de tejas romanas, de ladrillos, tiestos de ánforas i fragmentos de barros saguntinos hallados por sus alrededores».

Les peces més curioses del forn del mas del Gomaní (Mas de Coll, per alguns autors) són les antefixes, unes peces de ceràmica que representaven divinitats i que es col·locaven al capdamunt de la façana de la casa, arran de teulada, com a ornament.

També s'hi han trobat diverses marques de ceràmica, la més característica del forn esmentat és la «GALLIC».

Del segle XII al XVII

Les primeres notícies que tenim de Maspujols daten de l'any 1172, i es refereixen a la donació que el rei Alfons I i la reina Sancha feren a Berenguer d'Oms i a la seva muller Guillermina, i als seus successors perpètuament, de la terra de Rocabruna, on després s'edificarà al poble de Maspujols. En aquesta carta de donació, s'especifiquen les afrontacions del terme de Rocabruna, i s'hi indica que tots els anys, el dia de Sant Miquel, havien de pagar-se al Rei 24 sous barcelonesos, de censal.

El poble s'anà construint al voltant d'una masia principal, cal Pujol, però és gairebé segur que hi havia

també aleshores altres masos habitats, perquè de molt antic els habitants eren anomenats «habitadores de Rocabruna».

Trobem diversos documents que reflecteixen les dues teories. Un pergami de l'any 1320 ens cita «sindicis seu procuratores Universitas hominum de Rocabruna». També en manual d'actes notarials trobem «Manso podiolorum» (Mas dels Pujols), «Manso dels Pujols termini d'Alexario»; «Guillermus Pujol et Uxor Maria habitadores mansi dels Pujols» (1303-26).

Però aquesta petita llenca de terra, que és el nostre terme, fou annexionada al terme de l'Aleixar, i sembla ser que per força, ja que moltes de les referències que trobem dels anys següents, ens parlen de situacions dels «homens de Rocabruna» amb voluntat clara de ser independents. Així, per exemple, una sentència del 6 de juny del 1320 «Sententia en que condemne als hòmens de Rocabruna que estiguen subjectes a les Ordinacions de la vila de l'Aleyxar».

Del 1337 en trobem una altra que diu: «declara que lo Batlle del Aleyxar pot posar pena als hòmens de Maspujols en dit lloch, de sinc sous i deu sous i executar aquella».

En formar-se, l'any 1324, el Comtat de Prades, el nostre terme, inclòs en el de l'Aleixar, en formarà part. El senyor feudal serà Ramon Berenguer, a qui el seu pare, el rei Jaume II, donà aquest títol l'any 1324, creant així un comtat que comprenia l'antiga baronia d'Entença, amb capital a Falset. Junt amb Maspujols formaren part del comtat de Prades: L'Aleixar, Arbolí, Capafonts, Cornudella, Farena, la Febró, Mas d'Anglès, la Mussara, Prades, la Riba, Samuntà, Siurana, Ulldemolins, Vilanova de Prades i Vilaplana.

Les poques notícies del segle XIV les trobem documentades als arxius de l'Aleixar. El nombre d'habitants era reduït. Unes notes ens parlen d'unes 17 famílies en aquesta primera època. El concepte de poble, però, sembla que ja era viu, car els maspujolencs lluiten per a aconseguir els serveis més necessaris per al poble. Així, del 1378, trobem documents que demostren la voluntat de bastir una carnisseria, la qual cosa els jurats de l'Aleixar, en una sentència, els prohibeixen. Malgrat tot, els esforços continuen i l'any 1391 ja s'ha aconseguit una carnisseria pròpia al poble, sota la jurisdicció dels mostassafs, de l'Aleixar, que poden sancionar al carnisser de Maspujols sempre que calgui. La carn era servida pel carnisser de l'Aleixar. A poc a poc, els altres serveis també són assolits.

Juntament amb el terme, també la parròquia de Maspujols depenia de l'Aleixar, n'era sufragània i ho serà fins a l'any 1786.

Els maspujolencs pagaven els seus impostos, tant al comte de Prades com a la batllia de l'Aleixar, impostos que moltes vegades es consideraven desmesurats; en trobem força referències durant el segle XVI. Una sentència donada el 1530 per Jaume Oller, batlle General de Prades, en confirmació d'una altra del Batlle de l'Aleixar, deia que els habitants de Maspujols podien ésser obligats a pagar els talls de fogatge. En defensa dels drets, Bartomeu Vilanova i Joan Pujol, de Maspujols, contestaven adduint les següents raons: deien que el batlle de l'Aleixar acostumava a nomenar lloctinent al de Maspujols però que no estan obligats a pagar altra cosa que «los fogatges e oficis e càrrechs de la Iglesia Parroquial com a parroquians d'aquella». Al·leguen, a més, que «tenen costum d'elegir cada any un jurat, encara que no

tinguin mostassaf i que per tant aquest nou impost era injust».

L'any 1556 hi torna a haver un altre plet. Joan Vilar i Anton Garriga, de l'Aleixar, diuen que tenen dret a nomenar batlle i mostassaf de Maspujols i tenir cura de l'administració d'aquest lloc. Els de Maspujols responen invocant les raons de les sentències anteriors; finalment, en no posar-se d'acord el dia 1 d'octubre del 1556 Alfons Ramon d'Aragó, comte de Prades, sentencià que «essent Maspujols i Rocabruna doncs al terme de l'Aleixar pugui el batlle d'aquesta vila exercir jurisdicció sobre Rocabruna i posar sotsbatlle, el qual exercirà en absència del de l'Aleixar», a més, «els de l'Aleixar no puguin posar als de Maspujols cap càrrech de aver ni de fer a Nos i que els de Maspujols i partida de Rocabruna puguin convocar-se, presidits per un oficial del comte i elegir jurats los quals miren y agen de mirar per la pública utilitat». En la pronunciació d'aquesta sentència foren presents d'altres, a més del Comte, Pere Mariner, síndic de l'Aleixar i Joan Pujol, síndic de Maspujols.

Poc a poc s'anava formant la infraestructura del poble, i els homes de Maspujols aconseguien, el dia 9 de febrer del 1561, mitjançant una concòrdia amb el rector de l'Aleixar, signada pels jurats de Maspujols Joan Pontons i Joan Pujol, que «en l'església de Maspujols puguin tenir fonts baptismals i cementiri i totes les coses necessàries per a l'administració dels Sants Sagraments i en les quals Fonts puguin batejar llurs infants que d'aquí en endevant naixeran i en dit cementiri puguin enterrar els que morin en dit lloc de Maspujols i no seran obligats d'anar a batejar, ni a enterrar, ni a rebre els Sants Sagraments a l'Església parroquial de l'Aleixar».

També trobem que ambdós jurats, en nom de la Universitat de Maspujols, demanen la possibilitat de tenir vicari propi compromentent-se a: «Primerament a fer-li una abadia amb tota decència en un plaç de dos anys i junt a l'església (antiga) —la qual es va fer—. També a donar-li sis quarteres de forment tots els anys, el dia de Sant Jaume; tres càrregues de vi vermell bo, per Tots Sants. Tres quartans d'oli, per Carnestoltes; més sis lliures —moneda barcelonesa— en diners contants, en la Festa de la Nostra Senyora de Febrer. També prometen donar-li comptes de tot el que es recaudarà en lo bací de les ànimes». Aquesta proposta va ser acceptada, i fou nomenat vicari de Maspujols Mn. Joan Salvat, l'any 1562. La parròquia de Maspujols, però, continuà essent sufragània de la parròquia de l'Aleixar.

La història va corrent i trobem que el dia 14 de setembre del 1578 hi ha una sentència del comte de Prades que obliga el carnisser de l'Aleixar a proveir de carn els habitants de Maspujols.

A poc a poc, els maspujolencs van adquirint privilegis que els portaran, uns anys més tard, a poder-se constituir com a poble independent. Així, Don Diego, duc de Cardona i comte de Prades, el dia 9 de desembre del 1599, concedeix a la Universitat de Maspujols de poder fer terna de batlle, elegir mostassaf i nomenar tres jurats. Aquest privilegi serà confirmat i ratificat l'any 1610 per Enric, duc de Cardona i comte de Prades, successor de l'anterior, el qual concedí, a més, unes «Ordinacions» signades per Guillem Voltes, batlle general del comtat de Prades.

Arribem al dia 15 de març del 1629, data molt important per a l'esdevenidor del poble. Aqueix dia, Enric Folc de Cardona, duc de Cardona i comte de Prades, dona sentència, mitjançant la qual Maspujols

es converteix en municipi independent segregant-se del de l'Aleixar i gaudint de vida pròpia, després de diversos segles d'obstinació. En aquesta sentència s'especificuen els límits del terme que tindrà Maspujols, els quals són els mateixos que ja tenia concedits per la Carta de Donació de l'any 1172, i que la vila de l'Aleixar havia agregat al seu terme. La part més important de la sentència deia: «Pronunciem, sentenciem, declarem i arbitrem que la Universitat i lloch de Maspujols, i naturals i habitants en aquell i partida de Rocabruna siguin mantinguts en la possessió de fer terna de batlle, elegir mostassaf i nomenar tres jurats, i congregar-se i fer tot el demés que una vila sol i deu fer, i ells han adquirit i fet fins avui, tant en virtut de la dita Donació i Privilegis per ells exhibits com altrament, i que el batlle nomenat per Sa Excel·lència, el Comte de Prades, exercisca en dit lloch i terra de Rocabruna en nom i veu de Sa Excel·lència tota jurisdicció civil i criminal, conforme tots els demés batlles de dit Comtat de Prades han acostumat i acostumen a fer».

Del mateix any 1629 trobem encara una altra sentència del comte, que diu, referint-se al terme creat de Maspujols: «Pronunciem, sentenciem i declarem que el dit lloch i Universitat de Maspujols té terme de per si, dividit, separat i desgregat del terme de l'Aleixar, que és la dita terra de Rocabruna i que per terme de dit lloch de Maspujols sigui tingut, reputat i conservat; i que els batlles que d'aquí en endavant es posaran en dit lloch, poden exercir en dit lloch i terme de Maspujols tenint tota jurisdicció civil i criminal, en virtut del privilegi a ells concedit pels Excellentíssims senyors Don Diego i Donna Joana, cònjuges i ratificat i confirmat per Dom Henrich, Duc de Cardona i Comte de Prades».

Vist això, els jurats de l'Aleixar demanaren als de Maspujols, com a recompensa per la cessió de la part del seu terme, 400 lliures que els hauran d'ésser donades en quatre anys, a raó de 100 lliures cada any. Protestaren els jurats de Maspujols, i hagué d'intervenir de nou el comte de Prades, el qual sentencià que solament es paguessin 200 lliures i en un període de temps de vuit anys, a raó de 25 lliures cada paga.

La vida segueix al poble, ja independent. Les següents notícies que en tenim són de l'època de la guerra dels Segadors (1650-52). Aleshores el poble es tancava, a les nits, per a una millor defensa. Hi ha constància d'uns portals d'obra amb unes portes de fusta, dos dels quals són localitzats al carrer de Baix —Corredor del Banc (cal Portaler) i l'altre al Cantó. L'any 1642, els Jurats de Maspujols, Joan Pujol de l'Era (que serà nomenat ciutadà honorat l'any 1682 per Carles II) i Onofre Bonet, han pagat tres sous per haver fet adobar «la porta del portal». Un altre document ens diu: «Dits jurats han pagat cinc sous els quals són per a pagar un pany pel portal del Cantó». Un altre: «s'han comprat claus i guix per adobar els portals». En aquestes dates també trobem com a persona important i propietari Josep Salvat, anomenat «el Portal», anys més tard «Portaler».

La vida

La vida del poble, en aquesta època, era com la de tots els pobles petits com el nostre: senzilla, basada principalment en l'agricultura (la major part de secà) i en una ramaderia de subsistència. Amb dos o tres propietaris i la resta, jornalers. Les primeres notícies d'aprofitament d'aigües per a regadiu les trobem el 1504 quan gent de Riudoms que tenien el do-

mini útil damunt els molins de Reverter i del Puial a Maspujols, acusaren els de l'Aleixar (recordem que Maspujols en aquest any 1504 encara pertany a l'Aleixar) d'utilitzar tres dies a la setmana, i quatre a la primavera, l'aigua de la Riera d'Alforja, amb la qual cosa perjudicaven Reus i Riudoms i deixaven sec el terme de Cambrils; en vista d'això, intervé el comte de Prades, Joan Ramon Folc, que dictamina quatre dies d'aigua a la setmana, els mesos d'abril i maig per als de l'Aleixar, Maspujols i Rocabruna; això significà el pas de part del terme erm a terreny regat, d'horta. Els cultius principals són: olivera, vinya, garrofers, ametllers i cereals (faves, fesols, cigrons, guixes) i també el roldor.

Quant a ramaderia, tenim constància d'ovelles i bous i animals de labor (rucs, someres, mules i algun cavall). També cabres i porcs, en petits ramats.

Els oficis més corrents són el de llaurador (pagès), també hi ha, però, peraires (treballadors de la llana), carnisser, cantarer i pastors.

Corria l'any 1653, exactament el dia 17 de novembre, quan un ban de Felip IV de Castella obligà que, en el termini de deu dies, hom havia de lliurar a la Tresoreria reial tota la moneda d'argent encunyada entre el 1641 i el 1653, per a bescanviar-la per moneda espanyola. Algú de Maspujols no va obeir l'ordre, sigui perquè no podia trobar els diners de tan ben amagats que els tenia, sigui perquè els ocultà precisament per escapar de l'obligació; aquest fet el demostra una troballa de l'any 1863, en fer un sot «para construir un escusado» en una casa de Maspujols en què es va descobrir «una vasija llena de monedas de plata en perfecto estado de conservación. siendo la mayor parte de ellas de las llamadas de call. de varios pesos i formas», segons paraules del Sr. Hernández

Sanahuja, qui va adquirir-ne algunes. Les monedes pertanyien a diferents encunyacions realitzades en temps de Felip III de Castella, Lluís XIII de França, algunes de les quals foren fetes a les seques de Barcelona i Tarragona.

Diversos aspectes del segle XVIII

Els jurats i el poble s'havien proposat construir un temple nou i ho van aconseguir. Però les dificultats econòmiques eren òbvies. Com era costum general, per a recaptar diners l'Ajuntament llogava una sèrie de serveis a unos llogaters que li pagaven una part dels guanys. La carnisseria, la ferreria, la taverna, la tenda de queviures eren llogats pel Comú el dia 29 de desembre de cada any i per tot l'any a diversos llogaters. El forn de pa, també propietat del Comú, es llogava per dies solts i a persones diferents que pagaven l'impost corresponent. Molts d'aquests diners van haver de ser destinats a pagar les despeses de les obres de l'església durant bastants anys, la qual cosa va constituir un esforç considerable per al poble.

Un altre mitjà emprat pel Comú per a recollir diners era l'arrendament del carratge (ús de transport en exclusiva) per a portar vi als ports de Cambrils, Salou i Tarragona, i aiguardent a Reus. Totes les tradicions diuen que a Maspujols hi va haver la primera olla de destil·lar i fabricar l'aiguardent.

La regulació de la convivència i de l'economia va ser dirigida per les «Ordinacions» fetes per l'Ajuntament o Comú i aprovades —en el nostre cas pel Baró, senyor del Comtat de Prades—. Les Ordinacions que trobem a Maspujols l'any 1791 són còpia gairebé exacta d'unes del 1760 i són formades per 66 capítols que contempen els aspectes següents: a) referents

a la ramaderia, b) regulació de l'aigua destinada als conreus i molins, c) referents a l'agricultura, d) ordinations de caràcter administratiu, e) assumptes de menor importància. En podem extreure la protecció clara dels avellaners i la constatació que en aquella època es cultivaven cireres, prunes, albercocs, raïms, nous, figues i també blat, civada, altres llegums i roldor.

Estudiant els capítols dedicats a la ramaderia es descobreix que el tipus de bestiar que sovintejava al poble, aleshores, era: cabres, bous, vaques, porcs, cavalls, mules, ases i aus de corral, i queda palès que la ramaderia era una activitat de segon ordre, sotmesa a les directrius de l'agricultura, ja que moltes de les ordinations són prohibicions a la ramaderia en favor de l'agricultura.

Com a fet històric d'importància, remarquem que l'any 1720 i durant el mes de maig, hi hagué forts combats entre els anomenats carrasclats i els soldats voluntaris botiflers que els perseguïen. Les lluites foren guanyades per aquests últims, els quals es dedicaren, després, a saquejar el poble, d'on s'endugueren or, plata, roba i tota classe de queviures de la gent, que fou robada sense pietat.

En un altre ordre de coses, l'any 1734, el poble veí de l'Aleixar feiat esculpir el seu retaule major. Com que necessitaven diners, l'Ajuntament va assignar un impost a tots els propietaris de terres del seu terme. Això va provocar que bastants maspujolencs, propietaris de terres en terme de l'Aleixar, protestessin ja que ells, com a veïns de Maspujols, estaven pagant el retaule de l'església del poble, construït l'any 1720, i creïen que no era just pagar dos impostos alhora pel mateix concepte. L'af. acabà amb un plet entre abdós pobles.

Els veïns de Vilaplana també es trobaren en una situació idèntica.

Com a fet destacable també d'aquest segle trobem l'empedrat dels carrers del poble, vers l'any 1750. Amb el vot unànim dels veïns, l'obra es portà a terme per un empedrador, i el dia 8 de setembre d'aquell any, 1750, els carrers principals del poble ja havien canviat de fesomia i tenien un bon empedrat. L'obra costà 28 lliures, més les despeses de l'operari mentre duraren les obres.

L'Ajuntament va aprofitar aquesta circumstància per a comprar un terreny al carrer de la Botiga per a poder fer un traçat més recte que fins llavors no tenia.

Recordem que a finals d'aquest segle es comença la construcció de l'ermita de sant Antoni. L'obra trigarà uns anys a acabar-se, ja que les possibilitats econòmiques d'un poble de tres-cents habitants, en aquella època, eren minses i, altra banda, feia poc que s'havia fet una església nova i un retaule magnífic, tot daurat de dalt a baix.

Data important d'aquest segle és l'any 1786, quan la parròquia de Maspujols passa a tenir personalitat pròpia i deixa de ser sufragània de l'Aleixar.

El segle XIX

Les primerees notícies que tenim del poble durant el segle XIX són referides a la guerra del Francès. Maspujols fou saquejat pels francesos, dirigits per Mac Donald; mentrestant Manuel de Grau va organitzar grups armats de resistència a l'invasor. Consta també que els exèrcits francesos i la seva cavalleria van passar uns quants dies al poble, i en alguns estables particulars van fer reposar els seus cavalls.

Durant la primera guerra carlina va començar a florir a Maspujols el tarannà carlí que sempre tindrà i que en la tercera carlinada es farà evident sense discussió. Durant aquesta primera guerra hi havia ja una quarantena de voluntaris carlins, que formaven l'anomenada «compañia de Granaderos», el comandant de la qual era de Maspujols: en Josep Llauradó Ferraté.

Josep Anton de Grau, senyor de cal Pujol, va aixecar els seus homes jornalers en armes a favor del pretendent. També la família Barenys ja se significava com a dirigent carlina, la qual cosa quedarà confirmada amb escreix en els aconteixements de les altres dues guerres i en el grau de dirigents que van aconseguir, tant en Pere com en Josep Maria Barenys.

De la vida del poble remarquem, en aquesta època, l'explotació d'unes mines de coure i la producció d'avel·lanes, cereals, llegums, vi, oli, llana i sumac. Es comercialitzava l'aiguardent i hi havia quatre molins d'oli.

Les condicions sanitàries, durant el segle XIX, no eren massa bones; a les cases hi havia corrals de porcs, galliners amb aviram, estables amb animals de labor, etc., amb tot el que això comporta de males olors i d'insalubritat.

L'any 1884 es rep a Maspujols, com a molts altres pobles, una notificació d'unes normes sanitàries per a prevenir el còlera, malaltia contagiosa. L'Ajuntament prohibeix tenir tocinos i cabres per les cases i també fer munts de fems a les entrades i carrers. Malgrat això, el còlera es declararà al poble el dia 12 de juliol del 1885. Es prengueren una sèrie de mesures higièniques i s'avisà els veïns que les seguissin estrictament, vigilant tota persona que vingués de fora.

El trienni liberal (1820-23) i els aixecaments reialistes a Maspujols

El dia 9 d'abril del 1820 és elegit Ajuntament Constitucional a Maspujols, el qual prengué possessió el dia 12 del mateix mes. Nou dies després, eren designats els set compromissaris de la Junta Parroquial, entre els que figurava el rector Mn. Tomàs Pedrol. Segons les actes municipals: «es va cantar a la parròquia una solemne missa en acció de gràcies i en l'ofertori, després que el capellà hagués fet un discurs *propio de las circunstancias*, es va oferir la Constitució de la Monarquia Espanyola i després de la missa es va prendre jurament a tots els fidels, acabant l'acte amb el cant d'un solemne *Te Deum*.

Els pronunciaments reialistes del maig, ajudats pel suport popular, van consolidar-se en una sèrie de punts de Catalunya, un dels quals fou Cornudella. Els habitants d'aquestes zones es van insurreccionar cada vegada més contra les tropes governamentals i entraven pels pobles de les rodalies a demanar tributs a la gent.

Malgrat això, i segons crònica de l'època, al Baix Camp es vivia en certa tranquil·litat gràcies a la tropa permanent i a grups de milicians.

Tot i això, grups o escamots de reialistes també sorgiren a la nostra zona, així el 17 i 18 de juliol un grup d'aquests grups va voler assaltar Reus per la part de Castellvell i no ho aconseguí. L'endemà varen ser atacats a Maspujols per forces governamentals. En arribar al poble varen sorprendre el sentinella reialista que hi feia guàrdia, el van matar i van poder dispersar la resta de l'escamot.

Alforja, Mont-Roig, l'Aleixar i Riudecols eren els pobles on s'havien fet forts els reialistes; com es pot

veure, tots els voltants del poble. Amb tota seguretat, el nostre poble i terme eren punt de xoc entre ambdues forces.

En un dels enfrontaments l'exèrcit matà cinc reialistes: un de Lleida, un de Vilaplana, un de la Vilella Alta, un d'Ulldemolins i un d'Alforja. També fou enterrat al poble un cadàver la identitat del qual es desconeixia.

Coincidint amb les lluites de Reus, els mesos d'octubre i novembre, a Maspujols, hi hagué xocs altra volta. El 15 d'octubre del 1823 es varen trobar tres cadàvers als voltants del poble (un de Cornudella, un de la Selva i un de Reus —aquest era d'un fariner—). El mateix dia 15 fou afusellat a l'Ermita de Sant Antoni i en presència del capellà, el Regent i Escolta de Tropa Regular Governamental, en Francesc Juncosa, anomenat Robé.

Aquest últim fet sembla provar que Maspujols en aquesta època ja era en poders dels absolutistes, donat ja havien format fins i tot ajuntament.

Una sèrie de causes allunyaren els reialistes de llur ídol Ferran VIIè. i d'ací ve el descontentament que es produí. A Maspujols van ser escollits com a consellers persones que ja ho havien estat en època lliberal, la qual cosa encara fa més palès el desencís dels antics realistes davant la nova època de govern del rei. Com a fet curiós, el 1824 es posa a la Plaça el nom de Plaza del Rey i totes les actes de l'ajuntament que durant el trienni lliberal eren fetes en català, ara ho són en castellà.

Els voluntaris reialistes

Durant els anys 1824-27 perviuen encara al nostre poble els voluntaris reialistes, persones que s'ha-

vien aixecat en armes del 1821 al 1823, en contra del govern constitucional i que ara no trobaven cabuda dins les files i la graduació de l'exèrcit, cosa que feia que es mantinguessin com una organització sostinguda pels ajuntaments.

Diverses cartes d'autoritats provincials es reben a Maspujols, les quals indiquen que al poble hi havia una d'aquestes bandes. Consten les llistes d'aquests voluntaris que s'agrupaven sota el nom de «Compañía de Granaderos. Batallón de Las Borjas del Campo del Corregimiento de Tarragona de 1827». Aquest grup es compon de 72 homes: 54 voluntaris i 18 «mandos», la majoria d'edats compreses entre 21 i 30 anys. Trenta-un eren del poble, trenta-un de les Borges i la resta d'altres pobles. Seixanta-vuit eren pagesos, generalment, camperols arruïnats per la crisi i per la càrrega dels impostos i que s'apuntaven al cos de voluntaris, on rebien un sou, armes i algun poder i dignitat.

Vist això, què va passar l'any 1827 durant la coneguda revolta dels Malcontents una ordre del Rei Ferran creava uns nous impostos als ajuntaments dels pobles, i, a més, s'havia de fer una llista-relació dels que havien pagat i les quantitats. Això va caure malament al poble, com a tot el Camp, i va ajudar a fer més vius els propers aixecaments. Diverses comunicacions impositives trobem a la correspondència del poble, que revifaren cada cop més els alçaments contra el Rei; aquest, veient que les lluites internes no s'acabaven, ell mateix decideix venir a Tarragona. A Maspujols li es comunicada la visita el dia dos d'octubre amb una recomanació expressa a l'Ajuntament que evités l'allistament dels veïns amb els voluntaris, i amb l'obligació de presentar les armes i els vestuaris militars als reialistes de Reus.

A poc a poc es va restablir una certa pau i el gener del 1828 es canta un solemne *Te Deum* a Reus donant les gràcies al rei per haver fet cessar les inquietuds de Catalunya.

A Maspujols arriba l'ordre de fer cantar el *Te Deum* per la pacificació, el 26 de desembre.

Durant tot aquest any els voluntaris sublevats continuaven sotmesos a control perquè la revolució encara era viva. Les autoritats maspujolenques es van afegir a algunes manifestacions de revolta, i foren destituïts tres consellers del Consistori, entre ells l'alcalde. Són, amb tota seguretat, els problemes econòmics abans esmentats, i nascuts de la crisi, els que han produït l'aixecament al nostre poble, més que no pas la lluita ideològica per un règim absolut.

Els voluntaris maspujolencs reialistes, després de la revolta, van continuar existint. A Maspujols trobem encara llistes, de l'any 1830, formades, quasi per complet, pels mateixos homes que els del 1827.

La incidència d'aquest moviment es pot considerar important a Maspujols, ja que en una població de més o menys 700 habitants tenim una relació de 87 voluntaris. La gent rica del poble, però, no hi figura, sinó que són pagesos, petits propietaris i jornalers els que la integren. Alguns dels rics propietaris els trobem en aquesta època dirigint l'Ajuntament i fent costat als aixecaments. Entre ells, Josep Anton de Grau (senyor de cal Pujol) i Josep Llauradó (anomenat Torre).

El preu de venda del blat, el de l'oli i el de l'aiguardent havien baixat gairebé un 50 % de mitjana. Si a això afegim uns impostos desmesurats i continus no és estrany que bona part de la població pagesa prengués partit més endavant pels Carls, tot buscant una alternativa de vida.

La tercera carlinada a Maspujols (1872-1876)

Aquesta tercera guerra va tenir un ressò important a Maspujols. Fou una guerra de guerrilles a tot el Camp de Tarragona. La seva estratègia consistí a tallar el ferrocarril i mantenir la inseguretat al camp i a les poblacions. Una de les primeres partides aixecades a la nostra comarca va ser la de Maspujols, a les ordres de l'antic lluitador carlí, Josep Maria Barenys, el mes d'abril del 1872.

El govern ja havia destituït l'Ajuntament del poble, i el dia 5 de maig una columna de l'exèrcit era a Maspujols per a facilitar el sorteig de la quinta. El primer enfrontament de la partida carlina amb l'exèrcit lliberal va tenir lloc la matinada del 7 de maig, a la Riera de Maspujols; hi participaren uns dos-cents voluntaris carlins. A Maspujols, els carlins tenien un nucli fidel a la ideologia i a la tradició carlina, i gent que els donava menjar i els assenyalava dreces, coves o amagatalls de tota mena. No hi ha notícies que ens indiquin la formació de cap nucli de resistència lliberal al poble, i per tant, les partides carlines hi van entrar i fins i tot s'hi van allotjar moltes vegades.

Una de les estades carlines a Maspujols amb més significació fou la del dia 25 de desembre del 1872, quan la partida encapçalada per Barenys, Valls i Basquetas va decidir celebrar-hi el Nadal. Segons el «Diario de Reus», la majoria de la població els va preparar una rebuda pròpia d'herois, amb un succulent banquet, acompanyat de dues portadores de vi. Va ésser tanta l'alegria de la població que els carlins no van tenir necessitat de preocupar-se pel seu allotjament ja que la gent se'ls emportava a les seves cases.

Per aquell temps, les partides carlines van pernoctar diverses vegades al poble, i els dies 30 de maig i 5 de juny del 1873 hi hagué tiroteigs amb la tropa. Aquestes partides, encapçalades pel capellà de Flix, es van concentrar al poble per a celebrar la festa de la Mare de Déu d'Agost, el 1873.

A finals d'aquell mateix any, Barenys i els seus homes es dirigien a Maspujols per a passar les festes amb les seves famílies quan van tenir una escaramussa, no gaire sagnant, a la Riera, amb la tropa.

Durant els mesos següents, la insurrecció carlina es va intensificar a les nostres comarques i tot sovint les partides entraren al poble. Serà el dia 20 d'abril del 1874 quan es produeix a Maspujols un dels fets més destacats de la guerra. Per tal de tallar l'abastament d'aigües a la ciutat de Reus, població eminentment lliberal, els carlins van xafar a Maspujols la mina que conduïa les aigües a aquella ciutat. Les autoritats militars van decidir que la reparació l'havia de fer l'Ajuntament del poble, però amb operaris de Reus, tot amenaçant-los que si s'hi resistien els imposarien una multa de cinc-cents rals. Naturalment, les autoritats maspujolenques van ignorar l'ordre i la mina no es va reparar. Llavors, el dia 27, una columna de l'exèrcit es dirigí a Maspujols, encapçalada pel coronel Fernando Sola. Van agafar molts veïns del poble, entre els quals hi havia l'alcalde, el capellà, el metge i altres, tots distingits per la seva ideologia carlina, i els obligaren a reparar la mina. A més, imposà als maspujolencs una multa, corresponent a tres mesos de contribució, obligant a pagar el doble a les famílies que tenien individus a la facció carlina. El fet era una venjança pels assassinats que la partida de Maspujols havia realitzat uns dies abans a Alforja. Finalment, van amenaçar d'expulsar les famílies car-

lines del poble. Malgrat tot, la mateixa nit les partides tornaren a enderrocar la mina.

El fet va motivar represàlies i l'endemà, dia 28, va tenir lloc un sagnant enfrontament entre les partides i l'exèrcit. Els carlins es trobaven parapetats als serrets que hi ha damunt de la Riera en direcció a les Borges. L'exèrcit, amb uns 900 homes, va anar prenent posicions atacant amb la baioneta, ajudats de dues peces d'artilleria. Malgrat l'aferrissada resistència carlina, els voluntaris van haver de retirar-se cap a Les Borges. Les pèrdues dels carlins foren importants i, segons fonts lliberals —evidentment exagerades— es parlava, a la premsa, de trenta voluntaris carlins morts.

A partir d'aquest fet la guerra va agafar més virulència i crueltat, i així, per exemple, els carlins, gairebé amos del poble, van expulsar l'estanquer que es negava a despatxar segells de Don Carles, el Pretendent.

El dia 22 de maig, una secció de cavalleria de Reus va entrar a Maspujols i hi va trobar una partida. Va matar el sentinella, Isidre Mas, fill del poble i empresonà l'alcalde per no haver avisat de l'existència, al poble, d'aquella partida. La resta de mesos de l'any 1874 els carlins recorregueren els pobles no fortificats de la comarca, especialment: l'Aleixar, Vilaplana, les Borges, Maspujols, Castellvell... El dia 13 de desembre l'exèrcit s'havia preparat, junt amb les rondes lliberals dels altres pobles, per a sorprendre les partides carlines a la Rocabruna, damunt de Maspujols, entre les Borges i l'Aleixar. Amb un pla preconcebut els van rodejar i es va sostenir un dur combat que durà més de quatre hores; finalment els carlins van aconseguir escapolir-se cap a Prades. Els dies següents, els carlins van ésser continuament perse-

guits, i es produí un enfrontament entre Maspujols i les Borges on moriren dos voluntaris.

L'any 1875, l'exèrcit menà una decidida campanya contra les partides. Aquestes, malgrat tot, decidiren resistir, més per principi i per disciplina que per convicció en la victòria que altres vegades els havia semblat propera.

El dia primer d'abril es produí l'anomenada «Sorpresa de l'Aleixar» en què els lliberals encerclaren diverses partides carlines dintre la vila i les atacaren per tots costats. Els carlins hi foren esclafats; aquesta fou la darrera acció important dins la comarca. La desfeta provocà la lenta agonia de la Guerra Civil. El febrer del 1876, les darreres forces de Don Carles, no acollides a l'indult, que se'ls havia concedit, traspasaren la frontera francesa.

La guerra va provocar la mort, la presó i l'exili de bastants voluntaris carlins, entre els quals també n'hi havia de Maspujols. Així, trobem que el dia 30 de juny del 1872, quan els carlins entraren a Reus, va morir en combat Francesc Mas i Barenys. El maig del 1874, morí a la part del terme de Riuòms, anomenat Gomandí, Francesc Rebascall i Llaveria, fill de Maspujols. El mateix mes moria Isidre Mas, a l'entrada del poble. L'abril del 1875, a la «Sorpresa de l'Aleixar», queia presoner Antoni Llauradó i Rius, maspujolenc.

Desamortització dels béns eclesiàstics i municipals

La Llei de la Desamortització dels béns de l'Església, de l'any 1836, va afectar la nostra parròquia, ja que en aquells moments era propietària de quasi vuit hectàrees de terreny repartides entre diverses finques: tres a la partida de Rocabrúna, dues a la

dels Parrots, dues a Les Fonts i dues a la partida dels Monterols, les quals foren subhastades i varen ser adquirides per particulars.

El dia 26 de maig del 1869, a les dotze del migdia, a l'Ajuntament del poble i davant del jutge de primera instància i de l'escrivà d'Hisenda, tot seguint les lleis dictades pel ministre Pascual Madoz, de l'any 1855, es van posar a subhasta pública i foren adquirits els següents béns, propietat de l'Ajuntament: una casa, un molí d'oli i un pati, un forn de pa (que va ser adquirit per un riudomenc).

També es posà a la subhasta un terreny de dos jornals, propietat de les monges que residien a Maspujols.

Igualment un terreny procedent del comú de veïns del poble. Totes aquestes propietats passaren a mans de particulars.

La filloxera

Durant el segle XIX va continuar essent la vinya un dels cultius més importants a Maspujols. D'aquesta importància són testimonis muts, encara avui, els nombrosos marges que hi ha pel terme, sobretot en terres de Rocabruna, ara coberts d'erm i abandonats, i les parades i paradetes aprofitades i guanyades en altre temps al bosc o la garriga.

Però una plaga catastròfica destruï totes les vinyes: la filloxera. Aquest petit insecte arribà al nostre terme l'any 1891, importat, segons es creu, d'unes redoltes de vinya de Lleida. Va destruir gairebé la totalitat dels ceps.

Un sens fi de provatures es feren per a combatre-la (aplicacions químiques, sulfur de carboni, plantacions amb arena, inundació de les vinyes..., fins i tot

amb electricitat es van fer proves en certs indrets de Catalunya), però cap d'elles no va donar resultat. Una greu crisi econòmica al poble en fou la conseqüència més immediata.

El període republicà. La Guerra Civil

Les eleccions municipals, que facilitaran la proclamació de la Segona República Espanyola, del dia 14 d'abril del 1931, també porten a Maspujols un canvi d'Ajuntament, de l'actuació del qual podem destacar, en el terreny de la política catalana: l'aprovació del projecte d'Estatut de Catalunya i la recollida de signatures de suport de les dones (ja que llavors encara no votaven) a l'esmentat projecte; la declaració de festa Nacional el dia 11 de Setembre; el redactat en català de totes les actes i altres documents, i també la rotulació en català dels noms dels carrers; l'adhesió del poble a l'homenatge a Rafael Casanova, fet a Barcelona, etc.

Quant a realitzacions, tenim: la col·locació del telèfon; tots els tràmits i la compra de Les Eres per a la construcció de les Escoles; les classes d'adults, que s'impartien els vespres; la consecució de metge propi en la persona del Sr. Royo.

No es nota a Maspujols en aquest període l'anticlericalisme oficial que formava part del programa republicà, ja que trobem diverses autoritzacions al rector de la parròquia per a celebracions de diversos tipus en les festes d'aquests anys.

Del període governat per les dretes (1934-36) destaquem dos fets: la continuació dels tràmits necessaris per a aconseguir la construcció de les escoles, i la subscripció, començada pel mateix Ajuntament, a fa-

vor de l'exèrcit i la força pública que «sufocaren la temptativa revolucionària de 1934».

L'Esquerra Republicana de Catalunya i el Partit Socialista Unificat de Catalunya guanyen les eleccions l'any 1936 a Maspujols. Malauradament s'entra, després de l'aixecament del General Franco, en la guerra civil. Una guerra que va ser en molts casos una desenfrenada rècula d'odis i enveges que regaren de sang els pobles i comarques de tot l'Estat.

A Maspujols, els fets més tristament significatius són: la crema i la destrucció del magnífic retaule barroc de l'Església i de la major part de la seva decoració, i l'assassinat, a mans d'elements incontrolats de fora vila, de Mossèn Estanislau Sans Hortonedà, fill del poble i rector aleshores del barri marítim de Torredembarra, el qual era a casa seva de Maspujols des que va començar la guerra. El seu cos fou trobat mort a la carretera de Montbrí.

Durant el període de guerra, l'església fou convertida en magatzem i la rectoria va servir per acollir refugiats de guerra que vingueren al poble, com també per a fer-hi col·legi.

La penúria econòmica de la gent era òbvia i es va haver de fabricar moneda d'una pesseta, 0,50 cèntims i 0,25 cèntims per a facilitar el canvi.

Una trentena de joves i pares de família marxaren als diversos fronts de la guerra; cinc dels quals, desgraciadament (Lluci Llauradó, Josep Domènech, Josep Mª Salvat, Josep Mª Vilanova i Josep Gebellí), ja no tornaren més. Cal remarcar també com a morts violentes les dels germans Josep Maria i Lluís March Barenys. Des d'aquestes ratlles, un record d'amistat per a tots ells.

De bombardeigs reals, al poble, no n'hi va haver. Els refugis que s'habilitaren (un al terreny on hi ha

la Sala Parroquial, uns altres a diversos llocs del carrer de Sant Antoni i l'altre al campanar) es van fer servir diverses vegades tan sols per precaució.

Entre escassetat d'aliments, famílies angoixades, por institucionalitzada i un llarg etcètera (registres, incautacions...) passà aquest període de la història.

L'avenç de les tropes de Franco va fer que alguns soldats maspujolencs haguessin de traspasar la frontera de França i foren portats a camps de concentració francesos. Fets els tràmits i passats uns mesos, uns amb més dificultats que altres, anaren tornant al poble, un cop acabada la guerra.

Les tropes de Franco arriben a la nostra zona el gener del 1939. El dia 21 d'aquest mes és nomenada una gestora que governarà el poble fins que arribi l'Ajuntament definitiu.

Comença a poc a poc la descatalanització del poble i la col·laboració amb els decrets del nou règim: se suprimeix l'Estatut, amb tot el que això comporta d'eliminació de llengua, bandera, història... Es canvien els noms dels carrers; alguns maspujolencs adictes a partits d'esquerres són fets presoners; és dictada una pena de mort contra un d'ells, commutada per cadena perpètua uns mesos després; es controla ideològicament tota persona resident al poble, etc. etc. Els aliments escassegen i apareixen les cartilles de racionament. La barreja político-religiosa del nou règim es nota al poble amb festes commemoratives de caire estatal, subscripcions a monuments, compres d'objectes i símbols, etc.

A partir dels anys quaranta es va reconstruint l'església amb treballs voluntaris i amb donacions d'imatges per part de famílies o entitats. L'enderrocament, l'any 1942, de part de l'ermita de Sant An-

toni fa que aquest lloc típic de Maspujols quedi gairebé abandonat.

La insuficiència d'aigua al nostre terme és una condició gairebé crònica i que s'agreuja a mesura que les necessitats del poble van augmentant i els cabals que l'alimenten són tan minsos. La situació més crítica, històricament parlant, és la que es coneix com «el problema de l'aigua de la Font de la Bessona», que es va produir els anys cinquanta i que com totes les situacions extremes va desbordar els plantejaments inicials i va enfrontar els veïns. Per sort, el poble té un tarannà bo i, més ràpidament del que hom creia, les situacions angoixoses es van anar oblidant, i en l'actualitat, sortosament, sols és una pàgina de la nostra història.

En farem una breu memòria: l'aigua de la Font de la Bessona raja d'una mineta que està situada al Barranc de les Roquesbrunes, a unos dos kms. del poble. El poble bevia l'aigua que una mina antiga aportava i que en els anys de secada era del tot insuficient, de manera que es crearen unes situacions límit que els respectius ajuntaments tractaren i tracten de solucionar.

L'any 1936, és incautada aquesta aigua de la Bessona i afegida a la del poble per l'Ajuntament. L'any 1939, és restituïda als veïns regants.

A partir de l'any 1941, l'Ajuntament inicia tràmits dificultosos per a obtenir nous cabals, i aconsegueix permisos i subvencions per a aprofundir la galeria de la mina. Els resultats no són suficients. A començaments de l'any 1950 i vistos els problemes de manca d'aigua, l'Ajuntament, alegant que ja d'antic la font de la Bessona era aprofitada per a abastir el poble (ja que mitjançant una sèquia rudimentària era conduïda l'aigua a un rentador i d'allí a uns mo-

lins d'oli, i que l'Ajuntament en temps de Primo de Rivera —1923-29— ja va impedir que els regants tanquessin la deu al públic), acordà demanar al Governador Civil de Tarragona l'expropiació temporal de la Font. Per la seva part, els regants de la Bessona manifestaven que tenien al seu poder documents anteriors i posteriors a les dates alludides en els que s'especificaven les hores d'aigua setmanals de què disposava cadascú d'ells i que confirmaven la seva propietat.

El permís fou denegat per part governativa ja que —deia l'ofici del Govern Civil— amb aquella mesura s'ocasionarien greus perjudicis als veïns que utilitzaven les aigües per a regar les seves terres; a canvi podien accedir a la possibilitat de l'expropiació parcial de l'aigua de la Mina del Camp.

El 1950, a finals d'any, l'Ajuntament fa el projecte de proveïment d'aigües del poble, l'aprova i decideix expropiar l'aigua de la Font de la Bessona, mitjançant un decret del 26-3-1951. L'obra es porta a terme el juliol del mateix any i l'aigua és conduïda de la Bessona a la xarxa del poble.

Els regants, per la seva part, varen buscar tots els ressorts legals per a impugnar el decret esmentat, per considerar que amb aquella mesura s'infringia la llei i es veïen perjudicats en gran manera.

Entre alegacions d'una i altra banda, desestimacions, plets, recursos i contrarecursos i accions governatives, el dia 26 de maig del 1952, el Tribunal Provincial del Contenciós, de Tarragona, dona sentència anul·lant el decret de l'Ajuntament de Maspujols i tornant el dret d'ús de l'aigua als regants, sentència que ratificà el Tribunal Suprem el dia 10 de febrer del 1954.

S'arribà a una primera solució comprant l'Ajuntament una altra mina, anomenada «Mina del Mateu», emplaçada gairebé al capdamunt del terme de Maspujols, a la partida de Roquesbrunes, cosa que va palliar momentàniament la situació, fins a l'any 1975, en què l'Ajuntament comprà aigua del pantà de Riudecanyes ampliant així el cabal, fet que possibilità la distribució d'aigua corrent a les cases particulars. Aquest any, 1985, amb ajudes importants de la Diputació Provincial, l'Ajuntament ha adquirit aigua de la Mina del Camp; amb això sembla que s'haurà solucionat definitivament el problema.

Retrocedint una mica, sembla ser que la vinguda d'un nou rector, l'any 1952, i la bona voluntat de la gent del poble, com hem dit, van ser els eixos fonamentals de la ràpida reconciliació de les famílies. La construcció de la Sala Parroquial ajudà a llimar desavinences. Era l'any 1954; un bon estol de gent treballà i va aconseguir aquell lloc que el poble necessitava, i, de retruc, que els maspujolencs recuperessin la vida normal.

En un altre ordre de coses, trobem, l'any 1956, les glaçades, que varen representar per al poble un gran flagell econòmic; tótes les oliveres, tots els garrofers són morts i s'han de tallar de soca-rel. Les collites queden a zero i la recuperació serà lenta i penosa. L'Ajuntament arriba a fer una petició al ministeri d'Hisenda per obtenir aquell any la condonació de les contribucions, la qual cosa demostra la gravetat de la situació.

La dècada dels seixanta es comença amb la inauguració de les noves escoles, un vell somni que es feia realitat. Anys després, durant els setanta, les obres més importants seran: la pavimentació dels carrers i places del poble, amb la construcció de la xarxa

d'aigua potable, la de clavegueram, l'enllumenat públic, la pavimentació del camí que porta a l'Ermita, la construcció de nínxols nous, l'agençament del cementiri, l'arranjament del campanar a fi de consolidar-lo i deixar-lo en bones condicions, la inauguració de les obres de pavimentació fetes a l'antic camí de Les Borges (amb ajuts de la Diputació Provincial), l'automatització del telèfon, etc.

De les obres realitzades els anys vuitanta destaquem: la construcció de l'edifici destinat a Casa de Cultura al carrer de Sant Roc, amb l'aprovació del projecte de fer-hi l'Arxiu Municipal, unes dependències per als vells i unes altres per a Biblioteca i per a ús de les diverses entitats del poble. Cal també assenyalar com a obres importants: la compra dels terrenys per al Polisportiu, la construcció de les dues piscines, complertada amb l'arranjament de les zones que les envolten i, finalment, la portada d'aigua potable de la Mina del Camp a la xarxa general.

A més d'aquestes obres públiques, la democràcia ens dugué uns representants escollits pel poble, amb un tarannà català assumit, que s'ha fet palès amb: la catalanització dels carrers, el suport a l'Estatut, el retorn de la senyera catalana a la Casa de la Vila, l'ajut de l'Ajuntament a la recuperació de les festes i actes populars, etc..., és a dir, realitats que van fent, a poc a poc, que la vida dels maspujolencs, dintre de les dificultats, estigui més ben arrelada al poble i al País.

Mn. Higini Anglès i Pàmies

Mossèn Higini Anglès i Pàmies nasqué a Maspujols el dia 1 de gener del 1888. Als 11 anys ingressà al Seminari Diocesà de Tarragona on cursà la carre-

ra eclesiàstica. Ordenat sacerdot el mes de setembre del 1912, es traslladà a Barcelona per estudiar música sacra.

La Diputació de Barcelona li concedí una beca per a ampliar els seus estudis de musicologia i es traslladà a estudiar a Friburg i Gottingen, a Suïssa i Alemanya, respectivament.

El desembre del 1917 fou nomenat Director del Departament de Música de la Biblioteca de Catalunya. Fou professor de música del Conservatori del Liceu de Barcelona, des del 1927. De l'any 1933 al 1936 fou professor encarregat de la Història de la Música a la Universitat de Barcelona. Durant el període de la guerra civil (1936-39) residí a Munic i aprofita aquest trienni per elaborar la seva obra cabdal: «Las Cantigas de Santa María del Rey Alfonso el Sabio».

De nou a Barcelona, l'any 1943 és nomenat Director de l'Institut Español de Musicologia; des d'aquest lloc va portar a terme l'obra musicològica més important que Espanya pot oferir al món de la cultura i de la investigació musical.

El dia 21 d'octubre del 1947, arran de la mort del Pare Gregori Maria Sunyol, Mn. Higini és, per nomenament pontifici, director de l'Institut de Música Sacra, de Roma, al mateix temps que obté la càtedra de Musicologia, càrrec que ocupà fins dos mesos abans de morir.

Mn. Higini es dedicà durant la seva joventut a recollir centenars de cançons populars per totes les terres, tant catalanes com de l'estat espanyol; la seva obra consta de més de 250 treballs, publicats en revistes especialitzades de tot el món, i de més de 30 volums.

La producció musical de Mn. Higini és molt abundant, com hem dit; en destaquem, entre d'altres:

«Els Madrigals i la Missa de Difunts d'en Brudieu» (1921), «Els cantors i organistes franco-flamencs i alemanys a Catalunya els segles XIV i XVI» (1925), «Les melodies del trobador Guerau de Riquier» (1926) i les ja citades «Cantigas del Rey Alfonso el Sabio» (1936-39). «La música a Catalunya fins al segle XIII» (1931), «El còdice Musical de las Huelgas» (1931), «La música en la Corte de los Reyes Católicos», «La Música en la Corte de Carlos V» (1941-44), «Opera Omnia de Cristóbal Morales i de Tomás Luis de Victoria», etc., etc.

El papa Pius XIIè li concedí el títol de Prelat domèstic i Protonotari, i fou distingit pels papes Joan XXIII i Pau VIè amb lletres apostòliques i autògrafes d'un valor altament significatiu.

Mn. Higini morí a Roma el dia 8 de desembre del 1969 i se li donà sepultura, després d'un solemne ofici religiós, a Maspujols el dia 14 del mateix mes.

L'any 1981 se li dedicà un carrer al poble.

Josep Maria Barenys i Cavallé

Fou fill de Pere Barenys i de Josepa Cavallé. Nasqué a Maspujols el dia 12 de setembre del 1819 i morí també al poble el dia 4 de setembre del 1893. Es casà amb Josepa Anguera, filla de l'Espluga de Francolí.

Josep Maria Barenys fou un destacat element carlí com ho demostra el fet que participà a les tres guerres carlines.

Quan tenia 15 anys, sortí de casa seva a Maspujols «cal Barenys» en companyia del seu pare i altres voluntaris per lluitar al costat de les tropes de Carles V, germà del difunt rei Ferran VIIè; durant aquest període prengué part en nombroses accions d'armes.

El deu de març del 1837, fou nomenat tinent i el dia 20 de juny del 1839 ascendí a capità, i es féu càrrec de la Tercera Compañia de Tiradores de Tarragona, de l'exèrcit carlí.

Durant la Revolució de Setembre del 1868, i per indicació del seu pare, que era comissari de guerra, Josep Maria es traslladà a Tarragona per organitzar una «Junta del Partido», d'acord amb la Junta Superior de Barcelona. El seu pare formà part de l'esmentada Junta com a vocal i ell s'encarregà d'estructurar les Juntes pels pobles de la Província.

El dia 5 de maig del 1872, amb motiu de la tercera guerra carlina, reuní 123 voluntaris de Maspujols, l'Aleixar i Vilaplana per enfortir les tropes carlines.

És nomenat Comandant Militar de la zona de Reus i Falset, i elevat, el dia 22 d'octubre del 1874, a la categoria de tinent coronel, i amb aquest càrrec dirigí nombroses batalles i accions de guerra.

Un dels fets més importants en els quals participà va ésser l'entrada a Reus el dia 30 de juny del 1872, amb les forces carlines a les seves ordres, encara que l'ocupació de la ciutat no es va portar a terme. Ramon Pallejà en el seu llibre «Crònica de Reus» ens diu: «Les forces carlines pujaven pel carrer del Carme i hi anava al cap de l'escamot un home muntat en un cavall negre i portava al cap una boina blanca amb borla daurada. Ens assebetarem després que era en Barenys de Maspujols...».

Àngel Grau i Mata

L'escriptor Àngel Grau i Mata va néixer a Maspujols el dia 3 d'agost del 1887. Era mestre de professió, i desenvolupà la seva activitat a Barcelona. El

dia 12 de noviembre del 1917, va casar-se amb Júlia Aldaz i Demay, a l'església de Sant Francesc de Paula de la ciutat comtal.

L'any 1931 va ser un dels signants del document

Fou un dels fundadors del periòdic barceloní «El fundacional del partit «Unió Democràtica de Catalunya».

Matí» al qual col·laborà amb diversos articles. Publicà molts articles al diari «La Nau» que era l'òrgan portaveu d'«Unió Democràtica». Cal remarcar, entre les seves col·laboracions en aquest últim periòdic, un article duríssim que escriví el dia 24 d'agost del 1932 contra l'ex-capità General de Catalunya, Sr. Barrera, militar a les ordres de Primo de Rivera.

És autor de diversos articles de la Revista «La Paraula Cristiana», com també d'un llibre titulat «El repòs imaginari», d'Edicions «Proa».

L'any 1947 guanyà el premi del Sindicat de Pagessos de Vilafranca del Penedès amb un treball sobre el bisbe Torres i Bages.

Angel Grau va ser una persona que no va estar mai d'acord amb les idees republicanes però que tampoc no volgué apuntar-se al franquisme.

Morí a Maspujols el dia 23 de març del 1953.

Demografia i població

Les primeres dades que tenim són del fogatge del 1553, del dia 21 de juliol, quan a la vila de Prades, en Joan Llauradó, jurat de l'Aleixar, va denunciar els següents focs (les cases de Maspujols les indica com a «masos» i són:

Joan Pujol
Bernat Pujol (dos)
Mateu Vilanova

Joan Pontons i Pobill
 La Viuda Pàmies (dos)
 Joan Pontons
 Joan Bartomeu
 Joan Borràs
 Jaume Mestre
 Pere Llauradó
 Joan Llauradó
 Joan Pàmies
 Joan Llauradó
 Gabriel Llauradó

En total 16 cases o focs que si les multipliquem per 4 persones de mitjana surten unes 64 persones, aproximadament.

El fet de pertànyer Maspujols al Comtat de Prades fa que no tinguem dades fiables i escrites fins als inicis del segle XVIII.

Any	Cases	Habitants
1708	50	200
1716	60	240
1718	—	200
1732	72	250
1763	78	312
1787	—	583

Dues petites apreciacions: de l'any 1732 es conserva un cens breument explicat; ens cita 51 cases de tercera categoria, 15 de segona i 6 de primera. La majoria de la gent viu en cases pròpies. Es destaquen com a professions no pageses: un peraire, un cirurgià, un sastre, un forner i un moliner. La segona es refereix a l'augment que en 24 anys fa el poble (1763-1787) de 291 habitants.

El segle XIX es presenta així:

Any	Habitants
1819	725
1830	726
1842	725
1857	652
1860	639
1874	645
1877	625
1887	629
1897	623

Com es pot observar, a partir de mig segle XIX la població comença a poc a poc una davallada que arribarà fins als nostres dies. Cal destacar que el punt àlgid del poble s'escau el 1830. Tenim un cens molt detallat de l'any 1874, i en podem extreure el següent: hi havia 111 nens i nenes en edat escolar (17,76 %); 177 llauradors, que sumats als 39 jornalers resulten 216 persones que treballen la terra (un 34,56 %); la resta són: 2 ferrers, 1 capellà, 2 barbers, 3 propietaris, 2 servents, 3 pastors, 3 pastissers, 1 metge, 2 paletes, 1 mestre, 1 sastre, una mestra, i la resta, dones —unes 270—, és a dir, el 43,2 %. També ens indica que la casa de l'ermità estava habitada per una família de 8 membres.

Passant al segle actual les dades queden així:

Any	Habitants
1900	629
1910	557
1920	595
1930	530
1936	531

Any	Habitants
1940	536
1950	466
1960	481
1970	490
1973	499
1975	424
1978	435
1981	407
1985	403

Tenim una descripció de primers de segle que ens indica que hi havia 150 edificis: 8 d'un pis, 24 de dos pisos i 118 de tres; té, a més, 4 cases de pagesia en son terme i 18 albergs per a soplug. Constitueixen el nucli de la població 10 carrers i una plaça.

El segle xx no ha fet més que anar posant en evidència la pèrdua i l'envelliment, alhora, de la població. Es distingeix bé l'augment produït per l'onada d'immigració a partir dels 60 i la recessió des del 1975. Les causes puntuals d'aquest descens les podem trobar en un creixement urbanístic de signe zero; Maspujols no creix, i també a la migradesa dels mitjans de vida que aporta l'agricultura, la qual cosa ha fet que les joves generacions que haurien de ser les que nodrissin la demografia del poble han hagut de buscar-se feina en altres llocs i han desaparegut com a habitants. Actualment hi ha trenta cases tancades totalment i vin-t-set habitades tan sols en èpoques de vacances o caps de setmana. És obvi que el poble, durant la setmana, es limita a ésser dormitori de molta gent que treballa fora i que quan és el moment de formar una nova família es situen fora de la vila, en ciutats properes. Per aquesta raó la població s'està envellint, ja que un tant per cent molt petit

de parcel·les viuen al poble, la qual cosa fa que la mai-nada sigui poca, també. Últimament hi ha un lleu revifament que es tradueix en l'arranjament d'alguna que altra casa vella per posar-la en condicions, però el fet no és ni de bon tros representatiu.

3. EL MASPUJOLS ACTUAL

Els cultius

La vinya i els cereals han estat els cultius més estesos del nostre terme durant la major part de la història. L'olivera, el garrofer i l'avellaner tenien menys importància.

L'any 1900 trobem escrit que unes 70 Ha. són dedicades a la vinya (un 40 % del conreu). Els sembrats ocupen unes 10 Ha. (8 % de tot el conreat); les oliveres i els garrofers, 4 Ha. cadascun, i el regadiu unes 5 Ha. La resta del terme és dedicada a boscos, pasturatges de secà o són terres ermes.

Les dades del 1954 són més fiables i es mostren més completes. Així, tenim que els avellaners de secà ocupen 110 Ha. i són els capdavanters dels cultius. La vinya és en segon lloc, amb 60 Ha. Les oliveres, en tercer lloc, ocupen 50 Ha. i els garrofers, 14 Ha. (Aquests dos últims cultius, dos anys després quedaran gairebé a zero a causa de les glaçades del 1956.) El regadiu ha augmentat a 20 Ha. (10 d'avellaners i 10 de cereals) i el sembrat de secà conserva les 10 Ha. que tenia a començaments de segle. Els ametllers en últim lloc ocupen 3 Ha.

Actualment l'avellaner és al primer lloc, seguit de les oliveres. La vinya gairebé no existeix i els sembrats han desaparegut totalment. Els garrofers i els ametllers tenen una minsa representació. El que ha

millorat una mica són els cultius de regadiu, gràcies a la modernització del regatge (sistemes de goteig) i a l'arribada d'aigua del pantà de Rídecanyes en alguna zona del terme (Parrots). El secà s'ha abandonat gairebé tot i, per tant, han augmentat les zones de brolla, bosc i garriga, i moltes terres han quedat ermes, terres que algunes vegades han estat adquirides per gent de fora per a construir-hi una petita casa.

La propietat de la terra del terme és ben distribuïda, i explotada generalment pels seus propietaris. Cada vegada són més els pagesos que abandonen la terra perquè no rendeix. S'ha de fer notar una vegada més, que el 80 % dels beneficis que es poden treure de l'agricultura provenen de trossos de terra que són propietat de veïns del poble però situats en termes de l'Aleixar, Riudoms o Reus limítrofes del nostre, amb l'avantatge de ser terres de regadiu.

Uns 4.000 sacs d'avellanes, com a mitjana, es cullen a Maspujols. D'oli se'n fan uns 100.000 kg. anuals, i de vi uns 20.000 litres. Dades, aquestes, considerades sempre tenint en compte que són generals i no específiques del terme, per la qüestió, abans dita, de la propietat de terres en termes veïns.

El mètodes i els estris de treball han anat evolucionant; s'han substituït gairebé tots els adobs orgànics pels químics, i els animals de bast han deixat pas als tractors i motocultors. Actualment de tractors en podem comptar una quarentena.

Les granges i la ramaderia

Els minsos beneficis de l'agricultura en èpoques anteriors venien sostinguts per uns animals que les cases tenien per a consum de les famílies (gallines, galls, porcs, conills...).

Actualment, en no ser rendibles, han desaparegut *totalment* de les golfes i corrals de les cases particulars.

Tres són les granges principals del poble: una de porcs, i les altres dues de gallines, pollastres i conills, explotades com a negoci familiar.

La ramaderia, en altre època existent a Maspujols, ara ha desaparegut totalment.

Serveis i comunicacions

El poble compta amb dues tendes de queviures: cal Miravall, a la Plaça, i de molta anomenada, i una altra al local que té l'Ajuntament al carrer de la Botiga i que ha canviat de llogater diverses vegades. Els diumenges és oberta una altra al carrer de Sant Isidre, dita ca la Maria.

També hi ha una pastisseria al carrer de Sant Roc i una tenda de roba al carrer de l'Església.

Dos bars, el de la Cooperativa, al carrer de Sant Antoni, i «cal Mingo» al de Sant Isidre, serveixen el poble.

Hi ha dues perruqueries: una al carrer de l'Església i l'altra al carrer de Sant Roc.

Hi trobem també dos establiments bancaris: la Caixa Rural, situada a planta baixa del local de la Cooperativa, al carrer de Sant Antoni, i el Banc de Bilbao, al carrer de Dalt.

Cada dia hi ha servei de recollida de Correus i repartiment, també diari, de la correspondència. El trasllat d'aquesta correspondència és a càrrec de l'autobús de línia que enllaça Vilaplana, l'Aleixar i Maspujols amb Reus, i que fa dos viatges cada dia.

Dos tallers de fusteria, un serraller i un taller d'electricitat de l'automòbil van completant els serveis del poble.

Al Replà és oberta una farmàcia, i el consultori del metge el trobem al carrer de la Botiga.

La recollida d'escombraries, gràcies a un acord entre l'Ajuntament de Maspujols amb el de Les Borges del Camp, des del 26 de juliol del 1979 es fa pel brossaire de Les Borges que passa per Maspujols uns dies a la setmana.

L'electricitat arribà al poble entre els anys 1921-22 i a poc a poc es va anar introduint a les cases i carrers.

El telèfon

L'any 1931 i en una llista de necessitats bàsiques feta per l'Ajuntament, apareix per primera vegada el telèfon.

Feta la petició, la CTNE ofereix, el juny del 1932, les condicions per a la instal·lació. Aquestes eren: Maspujols havia de contribuir amb 4 abonats, l'Aleixar amb 6 i Vilaplana amb 5. Cada abonat havia de pagar 10 pessetes mensuals durant els dos primers anys, a més de les conferències. Al cap de dos anys l'abonat quedava lliure per a donar-se o no, de baixa. Les condicions no foren acceptades pel poble.

El desembre del 1932 hi ha, per part de la Companyia, una altra oferta: es proposa al poble ser un abonat de Les Borges del Camp, amb la condició que la CTNE pagarà 2 kms. de línia, i el poble, 1.250 pessetes per cada km. o fracció que els excedeixi.

L'Ajuntament acorda el dia 29-7-1933 acceptar aquestes condicions i instal·lar el telèfon, cosa que es realitza a finals d'any.

L'any següent es fan unes gestions entre l'Aleixar i Vilaplana amb l'Ajuntament de Maspujols per acceptar les primeres condicions. El poble no les creu adients i segueix essent un abonat de Les Borges fins

a finals de l'any 1978, en què ja s'installa l'automàtic particularment a cada domicili i un de públic, en una cabina, a la Plaça de la Vila. Actualment el poble compta amb 86 abonats.

L'escolarització

Com a la majoria de pobles, l'escolarització fou deficient i poc organitzada durant molt de temps. Les primeres dades que tenim són del febrer del 1836; aleshores, de 700 habitants que tenia el poble sabien llegir 20 homes i 2 dones, i llegir i escriure 20 homes i 1 dona, és a dir llegien un 3,14 % i llegien i escriuien un 3 %.

Hi havia en aquells moments dues mestresses que privadament feien classe a l'Ajuntament. Cobraven 266 rals i 20 maravedisos, però molt aviat es deixaren córrer aquestes classes.

Dels últims 25 anys del segle tenim constància que hi havia a Maspujols un mestre estatal, coordinat per una junta d'ensenyament, dita de «Instrucción Pública», de caire municipal. A finals de segle aquest mestre depèn de la Universitat de Barcelona.

Hi ha documents, a partir del 1869, de l'existència d'unes monges dedicades a l'ensenyament de les nenes i dels pàrvuls; aquestes monges romangueren al poble fins a l'any 1924.

L'ensenyament es feia per separat, nens i nenes, llevat del període 1936-39 en què fou mixt; llavors les classes es feren a la rectoria.

Després de l'any 1939, un mestre i una mestra (els nens a l'Ajuntament i les nenes a l'antic local del carrer de Dalt, llogat al Sr. Pàmies), tindran cura de la mainada del poble, fins que l'any 1960 s'inauguraran les Escoles actuals.

Les Ecoles.

Les escoles actuals

L'Ajuntament republicà del 1931, en la seva llista de necessitats enviada a Tarragona, citava en segon lloc la construcció d'unes escoles noves ja que els locals que s'habitaven aleshores eren inadeguats.

Es fan els tràmits oportuns, s'encarreguen els plànols, i es decideix fer una aula per a nens i una per a nenes, al lloc anomenat *Les Eres*. Aquest edifici n'ocuparà dues d'Eres, propietat del Sr. Joan Grau i Mata i de la Sra. Rosa Barenys, els quals les venen a l'Ajuntament el dia 10-4-1934. L'agost d'aquest mateix any es lliuren les escriptures del terreny al mestre, aleshores Sr. Josep Royo, el qual les porta a Tarragona, al Ministeri d'Instrucció, tràmit indispensable per a rebre el permís.

Mentrestant, el novembre s'aplanen els terrenys i es fa una paret per a delimitar la zona. Mitjançant uns préstecs es van pagant les despeses. Però el permís no arriba. Durant el període de la guerra civil l'escola es fa mixta i ocupa la rectoria. Passada la guerra, l'any 1943, arriba la resposta de Tarragona a l'escrit del 1933, notificant que l'han rebut i que quan hi hagi pressupost ja es faran les escoles.

L'any 1947 es torna a demanar ajut a l'Estat i no hi ha resposta. Els anys 1952 i 1954 es fan noves peticions, amb resultat negatiu. Per fi després de 27 anys de la primera petició, es rep, l'any 1958, el permís per a construir un edifici escolar amb dues aules unitàries. El dia 25 de març del 1960 s'inauguren. El juliol del mateix any s'aprova, per part de l'Ajuntament, el tancament del pati.

De llavors enç les escoles han acomplert la seva funció. Actualment hi ha un mestre i una mestra amb un total de 25 alumnes.

L'Agrupació Coral «La Dàlia».

A partir de l'any 1972-73 funciona al poble una guarderia per als més petits, situada a les antigues golfes de l'Ajuntament habilitades per a aquesta tasca.

Confraria del Nom de Jesús

Fou fundada el dia 9 de juny del 1620 per Fra. Antonino Garcia, de l'Orde de Predicadors, a petició de Lluís Besora, aleshores rector de Maspujols i l'Aleixar. L'any 1624, el mateix rector donà permís als confreres per a edificar una capella dedicada al culte d'aquesta Confraria, al costat de l'antiga església. L'escultor Rafel Roca fou l'encarregat de construir la imatge, i Rafel Rocafort, de Reus, en va fer el retaule.

La confraria del Nom de Jesús tingué molta anomenada al poble i fins fa pocs anys encara existia. Són de remarcar les festes patronals que se celebraven per Cap d'Any.

Confraria de la Verge del Roser

Aquesta confraria es fundà el dia 12 de setembre de l'any 1655, sota els auspicis de Vicenç Fabra, prior, aleshores, del convent de Nostra Senyora del Roser, de Tarragona. Va donar un gran impuls al desenvolupament espiritual del poble i a la devoció dels fidels maspujolencs vers el Sant Rosari.

La Hermandad de San Marcos

L'any 1911 s'aproven uns estatuts d'una Germanat que tenia com a finalitats bàsiques:

1) El socors mutu dels socis o germans inscrits, en cas de malaltia o mort.

Jazz Orchestra Vila. - Maspujols

2) Els serveis personals nocturns als socis malalts i l'ajut amb mitjans pecuniaris.

Com es pot deduir, era una agrupació d'assistència al malalt o necessitat, que va funcionar durant gairebé una cinquantena d'anys.

El Consell Parroquial

Seguint les directrius del Concili Vaticà II, sobre l'organització de les parròquies i la tasca dels seglars, es forma al poble l'any 1973, concretament a la Parròquia, el Consell Parroquial, que és una junta representativa de totes les edats, de persones creients que assumeixen les tasques organitzatives de tots els quefers de la Parròquia, tant els de la Catequesi, com els de l'economia, litúrgics, assistencials, etc. Val a dir que la feina feta és força interessant i important.

L'Agrupació Coral «La Dàlia»

Portant a terme un vell somni, la nit del 23 de juny del 1899 (nit de Sant Joan) feia el seu primer concert L'Agrupació Coral «La Dàlia» a la Plaça de la Vila. Aquesta agrupació era composta de 38 membres cantaires més el director, mestre aleshores a Maspujols, Sr. Pau Sanromà i Bertran.

Molt diverses i ben acurades actuacions al poble i fora del poble són el llegat músico-vocal que ens ha deixat. Actualment es conserva el seu estandart a l'Ajuntament.

El Sindicat d'Agricultors

Aquest Sindicat fou fundat l'any 1908. Tingué, com a primer local, la casa núm. 4 de la Plaça. Més tard es traslladà al carrer de Sant Roc, i per aquest

motiu era anomenat «Cafè de Sant Roc» i també «Cafè de Dalt».

El dia 21 de novembre del 1908, s'aprova el Reglament del Sindicat per part del Govern Civil de Tarragona.

La Junta rectora es renovava cada any, amb una elecció secreta feta per sufragi universal dels socis. A partir dels setze anys es podia ser soci pagant una cuota mensual. A la Sala de la Societat, el reglament no permetia parlar d'assumptes polítics ni religiosos. Va ser vigent al poble fins a l'any 1939.

La Jazz Orchestra Vila

Malgrat alguns intents de formació d'un grup musical, no és fins a l'any 1929 que els anomenats «nens dels pantalons curts» formen la Jazz Orchestra Vila. Els seus components van ser: Bernardí Vilanova, com a director, i Josep Maria Domènech, Josep Maria Llauredó, Joaquim Domènech, Carles Barenys, Francesc Vilanova, Santiago Salvat (aquests dos últims substituïts per Josep Salvat, i Francesc Bonet) com a músics.

L'orquestra va actuar fins el 1936, a començaments de la guerra civil. Ulldemolins, Constantí, l'Arbolí, i un llarg etcètera encapçalat pel nostre poble poden donar fe de les seves actuacions.

La Cooperativa Agrícola

L'any 1984 va fer 75 anys que un grup de maspujolencs fundava la Cooperativa Agrícola de Maspujols, primerament anomenada Sindicat Agrícola, nom que portà fins a l'any 1942, en el qual, en ésser aprovada la Llei de Cooperació, tots els Sindicats Agrícoles canviaren el seu nom pel de Cooperativa Agrícola.

Poc temps després de promulgar-se aquesta llei, el 28 de gener del 1906, ja començaren a Maspujols les primeres reunions i els treballs amb la finalitat de crear un Sindicat agrícola, per tal de revaloritzar els seus fruits; fou Maspujols, en aquest aspecte, un dels pobles capdavanters. El que podríem anomenar la partida de naixement del Sindicat porta data de 4 d'abril del 1909. La seva escriptura de fundació fou signada per 40 socis. El gener del 1913 es procedí a la compra d'un solar per a edificar el local del Sindicat, cosa que es portà a terme aquell mateix any. El local era situat al carrer de Sant Antoni i pertanyia a Josep Anglès, propietari aleshores del Cal Gebellí.

La Cooperativa va instal·lar la seva primera premsa l'any 1916, i funcionava mitjançant un motor de gasolina, ja que encara no havia arribat el corrent elèctric al poble. El nombre de socis anava augmentant i, l'any 1932 es procedí a la construcció de quatre cups per a oli, situats a la planta baixa de la Cooperativa. Una vegada acabada la guerra civil, l'any 1939, s'adquirí una segona premsa hidràulica, ja que la que hi havia aleshores era insuficient.

En crear-se, el 26 d'octubre del 1942, la Unió de Cooperatives del Camp de la Província de Tarragona, la Cooperativa de Maspujols s'hi integrà. L'any 1974 i d'una manera arbitrària, la Cooperativa de Maspujols era expulsada de la Unió per no lliurar l'oli fruitat que es produïa a Maspujols. La guerra oberta entre la Unió, més concretament el seu president i un conegut exportador d'oli de Reus a qui Maspujols venia el seu oli a un preu molt més avantatjós, va ser el «leit motiv» per a l'expulsió. Aquesta fou, com hem dit, arbitrària perquè els altres productes (vi, avellanes, oli de premsa, etc., es podien vendre al mercat lliure).

En una votació feta entre els socis, majoritàriament es va optar per continuar portant l'oli fruitat al mercat lliure malgrat l'expulsió. Passats uns anys, actualment es torna a formar part de la Unió, a la qual s'ha reingressat per voluntat dels socis.

Reemplant el fil històric, la Cooperativa va comprar un local conegut per la «premsa dels rics», situat al carrer de Sant Antoni, davant mateix de la Cooperativa. Era l'any 1955; s'hi construïren onze cups per a vi i s'hi instal·là la maquinària per a la seva elaboració. Seguint amb la puixança cooperativista, l'any 1962 s'adquirí i s'edificà un solar tocant al camí de l'Ermita on s'emmagatzemen adobs, pesticides i altres productes i on també s'ha instal·lat, fa poc, una màquina per a netejar avellanes.

Les últimes i més importants realitzacions de la Cooperativa han estat l'adquisició d'una moderna premsa d'oli «Pieralisi» l'any 1979 que produeix un oli extra-verge de dues dècimes d'acidesa; i l'altra és la inauguració de les oficines de la Caixa Rural que es port a terme el 14 de novembre del 1981.

L'obra que fa 76 anys començaren els nostres avantpassats continua en peu i representa una de les tasques socio-econòmiques més importants, ja que aplega 103 socis i comercialitza, de mitjana, uns 400.000 kg. d'olives que produeixen uns 100.000 kg. d'oli, i uns 25.000 kg de raïm que suposen uns 20.000 litres de vi destinats al consum dels socis, i en el cas de l'oli, a la venda lliure. Cal remarcar que, al contrari de l'oli, la secció del vi està en decadència.

La Mina del Camp

La major part del terme de Maspujols és de secà. Tan sols petites vïnes i rescloses són aprofitades en

bassots i basses per a poder regar uns pocs bancals destinats a la verdura de consum. Sens dubte la de més anomenada en la història és la Font de la Besona i li dediquem un capítol a part.

N'hi ha una altra que no neix al nostre terme però que constitueix la deu més abundosa i la que aplega més regadiu propietat de maspujolencs en termes veïns, és coneguda pel nom de Mina del Camp. Les aigües d'aquesta mina començaren a aprofitar-se l'any 1798. Actualment és el cabal d'aigua més important que abasteix les necessitats del poble de Maspujols, al mateix temps que constitueix una font de riquesa molt important per a una gran part de la població que es beneficia d'aquesta aigua per a regar els seus camps. L'any 1961 la Junta rectora de la Societat, d'acord amb els socis, adquirí un altre cabal d'aigua conegut com la Mina Hidrofòrica (situada a uns centenars de metres més amunt que la Mina del Camp, i que li nodreix i augmenta el cabal d'aigua en benefici dels regants, els quals tenen garantit el regatge tot l'any.

El Grup de Joves

La necessitat intrínseca de reunió que tenen els pre-adolescents i adolescents es concreta a Maspujols, des de fa temps, en el Grup de Joves. Un petit local amb uns jocs, situat als baixos de la rectoria, és el seu cau. Una de les activitats que més acceptació té és el teatre i els espectacles en general; de tant en tant, la Sala Parroquial és escenari d'una representació d'aquest tipus.

L'afecció al teatre a Maspujols arrenca de lluny i ha arrelat al poble molt més que altres manifestacions artístiques, tant a nivell d'actors com d'especta-

dors. És per això que gairebé sempre hi ha hagut grups que n'han fet, aprofitant diversos locals del poble, Cafè de Sant Roc, l'esmentada Sala Parroquial o també a l'aire lliure com pot ser el Replà. Actualment continua essent una activitat viva que aglutina molt jovent del poble. El grup Sardanista, El Cau, L'Olla, l'Aixada de l'Eixerit, són diversos noms que han pres aquests grups.

El Club de Futbol

El Club de Futbol de Maspujols ha existit durant molts anys, tot lluint, al poble i en altres pobles veïns, la samarreta a ratlles grogues i vermelles de la senyera catalana. Fins i tot l'any 1967-68 estava federat i es jugava una competició oficial en categoria d'aficionats. L'uniforme s'ha transformat i ara és una samarreta a ratlles verticals grogues i negres i pantalonet negre. El terreny de joc ha canviat diverses vegades: davant els arbres de la màquina, a la Riera, enfront on és ara actualment, a la riera tocant al pont de la via del tren i finalment al lloc actual, tocant a la riera, a la part dreta, en un terreny comprat per l'Ajuntament l'any 1982, que forma part del futur complex polisportiu. La manca de jovent ha fet que, en l'actualitat, tan sols es jugui per la Festa Major.

El Grup Excursionista de Maspujols

Va ser fundat l'any 1972, instituït dins del Grup de Joves aleshores existent, units en un començament i després ja deslligats i autònoms l'un de l'altre. Legalitzen els seus estatuts l'any 1982 amb el nom de Centre Excursionista de Maspujols i passa a formar part de la Federació d'Entitats Excursionistes de Ca-

talunya, i és també membre de la «Federación Española de Excursionismo».

Les activitats que desenvolupen són principalment les sortides, tant dominicals com de cap de setmana i també en èpoques de vacances estiuenques, orientades totes elles a conèixer, a més dels indrets del nostre terme, les diferents contrades de les comarques veïnes i de tot Catalunya en general. A més, porta a terme altres activitats relacionades amb l'excursionisme: projecció d'audiovisuals, pel·lícules, organització de les festes de la Natura, i de l'Arbre, marxas, acampades, etc. Últimament s'ha marcat el camí de muntanya Arbolí-Maspujols i també s'edita un butlletí informatiu periòdicament.

Tant el poble com les rodalies com l'Aneto, el Posets, el Mont Perdut, etc., etc., són testimonis de l'activitat d'aquest grup que té el seu petit local als baixos de la rectoria. En parlar d'aquest grup s'ha de fer especial menció de Joan Rabascall i Domingo que fou un dels nois fundadors i que va morir en accident de muntanya l'any 1976 (E.P.R.).

El grup Escolta i de Colònies de Maspujols

L'any 1973 es va formar a Maspujols l'Agrupament Escolta Rocabrúna, dedicat a l'educació dels nens i nenes en temps de lleure. Seguint els mètodes d'escoltisme, una sèrie d'activitats es desenvolupen tots els caps de setmana durant el curs, que conclouen en una acampada, a l'estiu, d'uns 15 dies. Barruera, Gessa, Poblet, Capafonts en són testimonis, a més d'altres, de la tasca pedagògica d'aquest grup.

La seva evolució el va portar a federar-se dins del Servei de Colònies de Vacances diocesà en el que està inscrit actualment i que organitza i coordina els di-

versos torns de colònies estiuènques dels infants —entre ells els del poble— conjuntament amb els de l'Aleixar i Vilaplana, pobles que es van afegir al grup poc després de la seva primitiva organització i que han continuat treballant conjuntament.

La Societat de Caçadors

L'any 1968 es fundà al poble la Societat de Caçadors «Ermita de Sant Antoni», les funcions de la qual es limiten a poder disposar d'un terreny del terme per caçar, per la qual cosa han fet zona privada de caça el terme, i allí, durant les èpoques de cacera, desenvolupen aquesta activitat.

La Junta del Polisportiu

Aquest estiu passat (1984) s'ha portat a terme, després d'uns tràmits amb els propietaris dels terrenys, la construcció de dues piscines municipals; una per a adults i una altra per a petits. Estan situades a la part sud del poble, tocant a la Riera. Amb la subvenció de la Generalitat de Catalunya i amb l'aportació de 403 socis del poble, coordinats per les conselleries corresponents de l'Ajuntament, es va endegar l'obra, i s'elegí, per a dirigir el treball, una junta plural de socis.

El complex té actualment dues piscines, un espai al seu voltant amb gespa per a descans, dutxes, un grup que depura i clora l'aigua, amb tota la maquinària corresponent. Hi ha també una construcció al costat que servirà de vestidors i de servei de bar. A tocar, hi ha el camp de Futbol i és previst, per a més endavant, fer-hi pista de tennis i una altra de polisportiva. El dia 23 de juny de 1985 ho inaugurà el

Molt Honorable Jordi Pujol, President de la Generalitat de Catalunya, en una visita que va fer al poble.

La Junta Sardanista de Maspujols

La dècada dels anys 70 es forma a Maspujols la Junta Sardanista amb l'objectiu de l'ensenyament i la promoció de la Sardana i l'organització d'actes populars a les Festes Majors (vetllades a la Sala Parroquial, diades sardanistes, etc.). Actualment no existeix i l'organització dels actes populars és a càrrec d'altres grups del poble.

L'Associació de Pares d'Alumnes

Es formada per uns pares i mares representatius dels nivells que s'imparteixen a l'escola. La seva tasca és de suport a totes les iniciatives que pertanyin a l'àmbit escolar: proveïment de material, organització de sortides coordinades, etc. Com a última realització, amb el suport de l'Ajuntament, podem esmentar l'adequació, al pati de les escoles, d'un espai per a practicar el Mini-Bàsquet amb els taulers reglamentaris.

La Junta Recreativa de la Cooperativa

Es constituí l'any 1970 per desig dels socis a fi de fer-se càrrec de les activitats del bar de la Cooperativa. Depèn de la Junta de la Cooperativa que li ha cedit uns locals per organitzar diversions al poble.

Actualment la Junta es limita a preparar els balls de la Festa Major, a contractar els espectacles i orquestres, com també procura que la sala del bar es conservi en bon estat fent-hi les millores que li siguin necessàries.

L'Olla

Durant els anys 1981-83 va haver-hi, al poble, un grup anomenat l'Olla, que va sorgir de la iniciativa d'uns quants joves, conjuntament amb la regidora de cultura, per tal de revifar l'aspecte cultural i de diversió del poble.

Com a grup es van fer moltes activitats, entre les quals es poden destacar: la publicació d'una revista bimensual local, dita «L'Olla», diverses obres de teatre, organització d'algunes festes populars: Castanyada, ball de Carnaval, posada en marxa, novament, de la projecció de pel·lícules de cinema a la Sala, col·laboració en els aplecs de sardanes, i moltes d'altres.

4. FESTES, COSTUMS I TRADICIONS

Feste i costums

Les manifestacions festives més importants han estat sempre les Festes Majors: la d'estiu, el 15 d'agost (la Mare de Déu d'Agost), i el 25 d'abril, Sant Marc, si bé aquesta ha canviat de dia i s'ha passat, mitjançant una votació popular, a l'últim dissabte d'abril. La més important és la de l'agost ja que de bon començament el poble ha tingut per patrona la Verge Assumpta.

La Festa Major de Sant Marc fou instituïda per votació popular l'any 1687. La causa fou una gran plaga de llagostes que es menjava tota la collita, fins i tot els arbres del terme. Els nostres avantpassats, reunits en Consell General convocat a la Casa de la Vila, amb l'assistència dels caps de casa, Jurats i consellers, acordaren votar un Sant perquè fes d'intercessor davant Déu i els alliberés de la plaga

de llagostes que tenien. Escolliren els Sants de més devoció al poble, posaren el nom de cadascun en uns paperets, els col·locaren en una bossa i un minyó del poble n'escollí un; fou Sant Marc el que la sort va decidir, i des d'aleshores, doncs, Sant Marc fou l'elegit per a fer d'advocat davant Déu per alliberar-los de tan malèfica plaga.

Com se sap, l'any 1972 i per conveniències dels temps actuals, la festa es traslladà al darrer cap de setmana del mateix mes d'abril. Són diversos els actes que se celebren però sobresurten els religiosos (Missa Major i processó), els esportius (futbol) i els balls de tarda i de nit. També s'hi afeigeixen cucanyes i entreteniments per a la mainada.

El segon cicle important és el nadalenc. Un requitzell d'actes li donen vida i sentit. L'ambient ja es nota quan els petits i grans de les cases fan els seus pessebres. Tots hi col·laboren, en la seva mesura, i la vigília de Nadal ja ha d'estar fet. Els més petits tindran cura que les figuretes avancin cap a la cova segons vagin passant els dies. L'any 1974 es va fer un pessebre vivent, tot aprofitant racons adients del poble; els actors i actrius eren nois i noies del grup escolta que varen anar escenificant el relat evangèlic.

Algunes llars han introduït el costum forani de l'arbre de Nadal. Com a fet públic podem remarcar la plantada del pi al Replà (encara que l'any passat, 1984, pel fet luctuós de la crema dels boscos del nostre terme el poble determinà de no plantar-lo). Un pi que estava il·luminat als peus del qual la mainada del poble posava un pessebre fet de figuretes de fang i recobert de molsa, collida a les barrancades del terme. Arribat el dia 24 i abans d'anar a la Missa del Gall, per les cases, la quitxalla més menuda fa «cagar el Tió», la soca que durant un temps abans l'han ben

alimentada i que en aquest moment ens donarà les petites i dolces satisfaccions en forma de lllaminadures, torrons, neules, etc., i tot seguit a Missa del Gall, celebració religiosa que cada cop es va recuperant més. En sortir, cantada popular de nadalles i un petit ressopó a la saleta de la Rectoria.

La diada de Nadal se centra en la Missa Major, acabada la qual els fillols van a captar els «guilandos» tot felicitant les festes als padrins. El bon dinar no hi falta (encara que al poble no és massa costum fer l'anomenada escudella i carn d'olla, sinó uns bons canelons, amb pollastre farcit o una sarsuela de peix). A mitja tarda, si no cada any, sí molt sovint, el grup de teatre del poble representa «Els pastorets», que ens acaben de fer passar una vetlla agradable i feliç.

El dia de Sant Esteve era aprofitat antigament per anar a menjar els «guilandos». El Salt, la Font de la Bessona i altres llocs eren els escollits. Actualment ja no es fa massa.

Les bromes i les innocentades del dia 28 han perdut xispa conforme ha anat evolucionant la vida, encara que sembla que aquests últims anys reneixen. Els vells n'explicaven cada una!

L'arribada de l'home dels Nassos, el dia 31, és una celebració que a Maspujols no ha tingut mai ressò, en canvi sí que l'ha tingut des de fa anys l'arribada, per Cap d'Any, del patge dels Reis Mags per a recollir les cartes que els petits han dirigit als Reis. A la Plaça de l'Església, a la sortida de Missa Major, el patge arriba i recull les missives que es transformaran el dia 5, i gràcies a l'arribada dels Reis, en joiosa realitat.

La cavalcada dels Reis, la nit del dia cinc, és la data esperada. Sempre venint de l'Orient (la Riera del Salvià o la Carretera), la caravana recorrerà tots

els carrers del poble i una vegada visitats els nens o el grans, malalts, van a la Sala Parroquial i un per un fan realitat, gairebé, tots els somnis escrits a les cartes uns dies abans.

La Candelera i Sant Blai eren celebrats antigament amb les manifestacions religioses adients, sobretot amb la benedició dels fruits.

I s'arriba a les Festes de Carnaval, una vegada recuperades després dels anys de prohibició. Un bon ball de disfresses amb concurs inclòs fa passar una vetlla distreta on cadascú, principalment el jovent, deixa anar la seva imaginació i canvia el seu aspecte normal per un altre més adient a la festa.

Amb el Dimecres de Cendra s'obre la Quaresma que finirà amb el Cicle Pasqual, molt celebrat al poble des de sempre, ja que Maspujols té un tarannà religiós manifest.

Amb la benedició de palmes, palmons i rams de llorer (antigament decorats amb dolços), feta a la Plaça de Les Escoles, al Replà o a la Plaça de la Vila —segons les circumstàncies— comencen les celebracions.

Les festes han anat evolucionant i han desaparegut algunes manifestacions. Una de les que ja no se celebren és el Sal Pas: el rector, amb uns escolans, passava per les cases del poble i en beneïa els llinars. Seguidament els amos de les cases els donaven alguna almoïna destinada a la «mona dels escolans».

El Dijous Sant al matí, la gent es reuneix a fer el «Monument», a la capella del Santíssim, aprofitant les palmes i palmons del Diumenge de Rams que les famílies han cedit: es munta un decorat amb uns ciris, tot rodejant el Sagrari que guardarà la Reserva després de la Missa del vespre.

La Missa del Sant Sopar, amb la rentada de peus i l'Hora Santa, després de sopar, seguits ambdós actes molt devotament, completen el dia Sant.

L'ofici de Maitines i el Via Crucis (les Creus) pels carrers del poble fin a l'ermita de Sant Antoni eren els actes que obrien les celebracions del Divendres. Després, el Sermó de les Set Parauls a l'Església. Actualment solament se celebra el Via Crucis i algun any hi ha una estona de reflexió amb algun audiovisual adient.

Un dinar lleuger (cigrons i bacallà a la cassola) per guardar el dejuni i l'abstinència preceptiva, i a les quatre, l'Ofici de la tarda. Finalment, la Processó de l'Enterrament amb —antigament— moltes persones amb vesta, portant motius de la Passió (el gall, les cadenes, la corona d'espines, etc.). Actualment aquesta processó ha esdevingut —com tots els altres actes— menys folklòrics i més autèntics, buscant la senzillesa bàsica que va més d'acord amb els orígens i amb el pensar actual.

Pel que fa a la gastronomia, cal esmentar «les orelletes», una pasta dolça feta per aquestes dates. També el Menjar Blanc arriba com a postres aquests dies a les llars maspujolenques.

La Vetlla de Pasqua (festa religiosa) cada any va a més i és més concorreguda, donant sentit ple a la Setmana.

Del dia de Pasqua, el fet popular més característic és anar a buscar la «mona». Els fillols s'arriben fins a les cases dels padrins i els feliciten la Pasqua; aquests els obsequien amb el pastís, abans típicament casolà, ara segurament de la pastisseria.

El pantà de Riudecanyes era el lloc majoritàriament escollit per anar l'endemà, Dilluns de Pasqua, a menjar la «mona». Actualment i amb els mitjans

de transport propis, les diverses colles van escampant-se segons llurs possibilitats i omplen el terme i rodalies de cassoles fumejants o de graelles plenes.

Una festa que ha nascut fa pocs anys és la de l'Arbre; s'aprofita per a replantar zones ermes o de bosc. Consisteix en un esmorzar popular a base de pa torrat amb oli verge nou i sardines a la brasa, amb avellanes torrades, de postres. Després es planten els arbres amb la clara intenció que tothom prengui consciència que la natura és imprescindible. El Grup Excursionista completa la festa amb algun acte adient, el dia anterior, acte de tema ecològic o de natura.

El primer dia de maig es fa l'Aplec de Sardanes a la Plaça de Les Escoles, que es vesteix de festa, amb senyeres i alegria. Les cobles van llençant a l'aire les notes alegres buscant anelles que ballin i ballin sense parar la qual cosa sempre aconseguen. Matí i tarda són per a la Sardana.

La Festa de Corpus veia els carrers de Maspujols encatifats de flors. Diverses capelles esperaven el pas de la Processó del Santíssim amb la Custodia. Seguint les directrius de l'Església, avui se celebra amb més senzillesa.

La Capvuitada o l'Octava del Corpus era una de les festes instituídes per votació popular. L'any 1758, una gran plaga d'orugues anava destruint els ceps de manera implacable, i en una reunió que va fer-se a l'abadia on assistiren la majoria de caps de casa de la vila s'acordà celebrar aquesta festa cada any, perquè «la misericòrdia divina s'apiadés d'ells i els lliurés de tal plaga d'orugues». Actualment aquesta festa s'ha suprimit.

La foguera de Sant Joan no ha faltat mai a Maspujols. Fustes i mobles vells són cremats a la Riera

donant un alè purificador a la festa. Els coets de tot tipus fan de bon acompanyament a la diada.

Durant uns anys es va celebrar a Maspujols l'anomenada «Festa dels Vells», dedicada a les persones més grans del poble. Un bé de Déu de joves i mainada es disfressaven de personatges d'època. I es feia una cercavila tot passant a buscar per les cases els avis homenatjats. Quan arribaven al Replà hi havia un refrigeri i una festa popular.

De la nostra Festa Major principal, per la Mare de Déu d'Agost, ja n'hem parlat en un altre apartat. Arribem, doncs, a l'última setmana d'agost en què, aprofitant els darrers retrucs de l'estiu, se celebra «el Ball de la Collita». Un bon ball, lluit, a la Plaça de les Escoles, acompanyat de coca i avellanes torrades i bon xampanyet fresquet ens fa passar una vetlla agradable.

La Festa de Tots Sants, amb les castanyes i els panellets, el dia primer de novembre, és una diada festiva que a Maspujols gairebé sempre se celebra en família o en petites colles. Durant un parell d'anys es va commemorar comunitàriament a la Sala Parroquial, «la Castanyada» amb un sopar i una petita festa que va resultar molt agradable. La tradició de visitar el Cementiri es conserva i les tombes familiars es veuen adornades amb poms de flors en record dels difunts.

Finalment cal remarcar les festes que ja han desaparegut però que encara es conserva el record. D'entre moltes n'hem triat aquestes: La Festa dels Quintos, que va ser tradicional molts anys, amb algunes variants segons la lleva que l'organitzava. El dia 27 de desembre passaven els quintos amb un corn pels carrers del poble anunciant la festa. Seguidament

s'anava pel terme a arreplegar llenya i es feia una gran foguera a l'entrada de la vila per a fre carn a la brasa. L'endemà, Dia dels Innocents, els quintos es posaven a la carretera i feien «pagar» la voluntat a tots els que passaven i els convidaven a un xerric de mistela o una altra beguda. Després passaven per tots els masos habitats per arreplegar el que els volguessin donar. Tot s'acabava per Cap d'Any amb una gran «cocada», coincidint amb la Festa del Nom de Jesús. Moltes vegades se celebrava la festa a casa d'algun dels pertanyents a la Confraria del Nom de Jesús.

Es recorda també la Festa dels Fadrins i sobretot la processó, amb la gran bandera que portaven. Una festa religioso-popular molt concorreguda. Sembla ser que la instal·lació de l'electricitat pels carrers, els anys vint, dificultava el pas de la bandera i a poc a poc va anar desapareixent.

No oblidem tampoc la Festa de Sant Antoni, amb la benedicció dels animals i la de Sant Isidre, patró dels pagesos, amb la processó pels carrers del poble amb la imatge del Sant tot portant les avellanes i d'altres fruits primerencs. Festes que lentament han anat deixant pas a unes altres més d'acord amb la vida moderna, però que per a molta gent continuen essent vives.

El ball de Diables

A Maspujols, com a molts altres pobles de Catalunya, hi havia hagut el típic ball de Diables.

Per Sant Joan i per la Festa Major es tiraven carretilles i sortien els Diables al carrer. Era els joves, els que ho feien. Anaven a llogar els vestits i les mas-

ses o «crosses» a Reus, i tiraven les carretilles de coets pels carrers del poble, amb la gent corrent al davant o al darrera.

S'havien representat, a l'antigor, alguns balls parlats, com el de «Marcos Vicente», o el de Sant Antoni... En aquests balls, hi participava un dimoni que anava vestit elegantment. Es conserva encara una curiosa maça que devia haver servit antigament per algun ball parlat. Feta d'arrel de bruc, aprofitant la forma natural, té un aspecte força diabòlic, accentuat per una llengua afegida que li surt.

Per la Festa Major d'Agost del 1983, un grup de joves feren reviure altre cop aquest ball. L'any 1984 i amb vestits ja propis, han actuat, a més del poble, a Móra d'Ebre i a la Trobada Comarcal de Diables. Enguany, 1985, hi ha previstes altres actuacions; en sobresurt la Trobada de Diables de tot Catalunya que es farà al Vendrell.

II. DESCRIPCIÓ DEL NUCLI URBÀ

El nucli

El poble s'ha anat creant aprofitant el lleu pendent d'un petit turonet; és per això que la majoria de carrers reflecteixen aquesta inclinació, llevat del carrer de Dalt i el de Sant Isidre que són relativament plans.

Els carrers han anat canviant el seu nom segons l'època. Noms populars o noms de diversos polítics de diferents tendències els han presidit. És evident, però, que la «*vox populi*» té uns noms que tothom coneix i que estan al marge de qüestions polítiques.

El poble té dues entrades: una, la principal, per la part de la carretera que uneix el poble amb Reus i l'Aleixar i Vilaplana, i l'altra que comunica el poble amb la carretera que condueix a les Borges del Camp i al camí de les Roquesbrunes.

La primera zona que trobem entrant per la carretera es «L'Entrant de la Vila», lloc on en èpoques anteriors es rebien les autoritats, tant civils com religioses i on desde fa anys té parada l'autobús de línia que uneix els pobles esmentats anteriorment. És un

Carrer de Baix (foto retrospectiva).

dels extrems del carrer de Baix, que continua fins a la Plaça.

El carrer de Baix, en èpoques anteriors anomenat carrer del Llaurador del Pou (1655), Abajo, Francesc Macià (1936) i Generalísimo Franco (1939), ha recuperat el seu nom popular: de Baix. Hi destaca, a uns 150 metres de l'entrada i a mà dreta, el local de la Sala Parroquial, edifici ja descrit en un altre apartat. Seguint el carrer s'arriba a un petit corraló, a mà dreta, que s'anomena Corraló del Banc, antigament carrer del Portal (1644) ja que és segur que hi havia una porta que tancava el poble per aquesta part. La casa que fa cantonada és cal Portalé, molt esmentada en documents antics amb el cognom «del Portal», sobretot per diversos pagaments que la casa de la Vila feia de jornals o compres per tenir cura de la porta del «Portal». Seguint la lleu pujada arribem a la Plaça de la Vila (1979), antigament de la Constitució (1820), del Rei (1824), de la República (1931) i Plaza José Antonio (1950). Aquí trobem l'edifici de l'Ajuntament, encara que la porta d'entrada la té pel carrer de la Botiga. Uns jardins i la Font de la Plaça tanquen el conjunt. Antigament hi havia l'abeurador dels animals, el calabós, uns arbres voltant la plaça i un llum al mig en forma de globus.

De la plaça i gairebé en forma radial surten altres carrers; els seguirem, començant per ponent. El de Sant Antoni, antigament dit Raval, Manuel Azaña (1936) o San Antonio (1939). No sempre ha començat aquí, abans s'iniciava a la Raseta. Cal destacar-hi la primer casa a l'esquerra, cal Barenys, casa pairal de Pere i Josep Maria Barenys destacats capitosts carlins. La gent encara recorda la silueta de la torratxa que coronava la casa antiga. Al seu davant

Portalada de Cal Barenys (1771). Avui no existeix.

trobem, avui enderrocada, la premsa dels pobres, edifici amb un molí on portava a moldre les olives la gent més humil del poble. Se l'anomena així per a contraposar-la a la Premsa dels Rics, ubicada al mateix carrer però més amunt. A mig carrer, a mà esquerra, hi ha l'edifici de la Cooperativa Agrícola, amb locals per a premses d'oli, oficines de la Caixa Rural i el Cafè-Bar, propietat de la Cooperativa i actualment arrendat. Davant trobem les premses i els cups d'emmagatzement del vi. El carrer es divideix a dreta i a esquerra, per l'esquerra s'arriba al carrer Joan Rabascall Alpinista, d'on neix el camí que porta a l'ermita; aquest carrer, en altre temps «La Paz de Franco», dona el tomb en direcció nord fins a trobar el de Sant Isidre. Si seguim el carrer de Sant Antoni cap a la dreta i després d'un lleu pendent, al capdavant del qual hi ha un petit abeurador d'animals, arribem a una cruïlla d'on surten: en direcció nord-oest, el carrer de Sant Isidre, en altre temps dit carrer de la Font (1798), camí de les Borges, camino de Borjas, que mor als afores del poble, en direcció a les Borges del Camp i Rocabruna. Cal recordar com a última casa l'antic escorxador, avui inexistent. També hi trobem actualment un dipòsit de l'aigua del poble i la paret que afronta amb el pati de les Escoles, descrites en un altre apartat. Seguint la direcció nord, des de la cruïlla, pugem al carrer Josep Tarradellas, abans carrer de les Eres (nom donat per l'existència en altres temps d'unes eres de batre), calle de las Eras (1923-1939), carrer Ferrer i Guàrdia (1936) i calle Calvo Sotelo (1950). És un carrer curt i amb una petita sortida als afores del poble. Hi ha la porta principal del pati de les Escoles.

Seguint de la cruïlla abans dita, en direcció nord-est arribem al carrer de Dalt, en altres temps calle de

Carrer de la Botiga, on es pot apreciar el pendent.

Arriba (1923), Largo Caballero (1936) i calle Alta (1939). Remarquem, a mà dreta, cal Gebellí, casa pairal de Mn. Higini Anglès, l'eminent musicòleg maspujolenc, la biografia del qual és descrita en aquest llibre. Tocant a cal Gebellí i fent cantonada amb el carrer de la Botiga, trobem cal Po, construïda l'any 1888 per un indià; és de color granatós amb unes balconades de ferro. A l'altre extrem del carrer i en un petit replanet anomenat popularment «la Placeta» hi ha cal Pujol, la casa que ha donat nom al poble. Té una portalada blasonada, de línies simples. Sembla ser que bon espai del que avui ocupa aquest carrer de Dalt, en un principi eren eres i estables de la masia de cal Pujol. Baixant en direcció sud-est trobem el carrer de l'Església, que en l'actualitat arriba fins la Plaça de la Vila. Antigament rebia dos noms ja que eren dos carrers: de la Plaça al Replà de l'Església en deien: carrer Major, Mayor (1923), Lluís Companys (1936), calle de la Iglesia (1939). L'altre tros, des del Replà al carrer de Dalt, era anomenat Raval, García Morato, carrer de l'Església. Gairebé més de la meitat del carrer, en la seva primera part, baixant és ocupada a la part esquerra per l'Església, amb uns petits jardinets. A la part dreta i a uns 10 metres abans d'arribar al canvi de direcció que pren el carrer vers la Plaça, trobem un petit corraló, antigament anomenat corraló del Rom, o del Pixum, nom que li venia de les aigües vermelloses que sortien dels estables i corrals de bestiar que hi havia als baixos de les cases.

A mà esquerra ens queda el Replà o Plaça de l'Església, zona gairebé quadrada, amb unes moreres. Una senzilla barana de ferro col·locada l'any 1932 forma un bonic mirador als camps i a la Riera, cap a la part sud-est. Uns petits corralons acabats en atzucac tan-

Portalada de Cal Pujol.

quen la plaça per la part nord-est. Una escala de pedra facilita l'entrada des de la Plaça a l'Església.

Arribats de nou a la Plaça de la Vila, un cop donat el tomb al poble en sentit de les agulles del rellotge, ens queden per citar dos carrers que neixen gairebé els dos a la Plaça, són: el carrer de la Botiga, dit en altre temps de l'Obrador (1586), Botica (1923), Fermín i Galan (1931) i General Sanjurjo (1950), que enllaça la Plaça amb el carrer de Dalt a l'alçada de cal Po. És molt costerut. Com hem dit, hi té entrada la Casa de la Vila. Remarquem, davant de l'Ajuntament, cal Pàmies, actualment deshabitada, mansió d'un antic terratinent de la vila. Una mica més amunt hi ha un corraló molt estret dit Corraló de cal Pere Mas.

L'altre carrer paral·lel a aquest per la part de ponent comença a la cruïlla que formen el carrer de Baix, La Plaça i el carrer de Sant Antoni. S'anomena carrer de Sant Roc, abans San Roque (1923-1939), i Felipe Díaz Sandino (1936). És també molt costerut, i enllaça amb el carrer de Dalt. Hi destaquem, a uns 10 metres del començament i a mà dreta, la Casa de la Cultura, de la qual ja hem parlat en un altre apartat, i a mig carrer l'antic Cafè de Sant Roc, lloc d'esbarjo durant molts anys.

Per completar el poble ens queda el carrer de Mn. Higiní Anglès, que neix al de Sant Antoni i pren la direcció sud-est, i finalment «Els Darrereres», per la part nord-est del poble i El Passeig de Lluís Corsini, nom que pren la carretera en el tram que passa pel poble. Allí hi ha la petita caseta anomenada L'Olla, on es feia l'aiguardent, i que és propietat de cal Pujol, i els «Garatjos» uns edificis de començaments de segle, a l'alçada de l'entrada del poble, a l'altre costat de la carretera.

A partir de l'any 1967 tots els carrers, gràcies a la iniciativa de l'Ajuntament, presidit per Ramon Llau-radó, a les aportacions del poble, tant econòmiques com de jornals, i a subvencions de la Diputació, són pavimentats amb voreres ben acabades, i tenen al sub-sòl les conduccions d'aigua potable i de clavegueres, realitzades a la mateixa època.

Les esglésies

Poques notícies concretes tenim sobre l'església primitiva de Maspujols, molt probablement situada on és la sacristia actual.

Sabem del cert que l'any 1501 ja era construïda, perquè el dia 6 de setembre d'aquest any va fer-se un contracte amb el pintor Jaume Segarra de Reus pel qual aquest es comprometia a fer un retaule de la Verge Maria, patrona de Maspujols.

La petita esglesiola depenia de la parròquia de l'Aleixar i durant molts anys el vicari aleixarenc hi anava a dir missa els dies de festa, únic acte que s'hi celebrava. Està documentat l'any 1561 que fins aquest any els maspujolencs havien de celebrar els bateigs i els enterraments a l'Aleixar. Per la concòrdia feta pels jurats del poble i el rector de l'Aleixar, a partir d'aquesta data (1561) es podran «batejar i enterrar en lo dit lloc de Maspujols».

A més a més, a partir d'aquesta data els jurats també accepten uns compromisos, els quals els permetran tenir un vicari resident al poble; un dels compromisos principals era el de construir una rectoria, cosa que va dur-se a terme.

L'última notícia de la primitiva església la trobem l'any 1703, quan ja la nova estava gairebé acabada.

Es mana al mestre d'obres Sr. Josep Abat que «adobés la teulada de l'església vella».

El dia 29 de maig del 1695, festa de la Santíssima Trinitat, «se beneí i posà la primera pedra en la iglesia nova del lloch de Maspujols, i la beneí el Rv. Francisco Nogués vicari de dit lloch». Assistiren a l'acte els jurats del poble i tots els fidels. La pedra és col·locada al mig de l'entrada principal. El lloc triat per a la construcció de la nova església era un fossar que rodejava l'església primitiva (avui la sagristia).

S'encarregà l'obra al mestre tarragoní, Sr. Josep Abat, que treballà a preu fet amb un pressupost de 1.650 lliures, compromentent-se a acabar-la en 5 anys.

Tota la fusta necessària fou portada de la Febró, segons un acord entre els jurats de Maspujols i pagesos de la Febró. Per finançar les obres, els maspujolencs s'imposaren un quinze (impost) sobre els fruits de la collita. Ara bé, no devia ser fàcil la realització d'una obra de tanta envergadura, i, per tant, tampoc la seva resolució econòmica. L'any 1698 tan sols s'havien pagat al Sr. Abat 200 lliures. Més tard, trobem documents que ens mostren com veïns del poble han de fer préstecs als jurats de la vila per a poder finançar les obres. Així, durant l'any 1703, el constructor vol abandonar l'obra perquè se li deuen 50 lliures, i perquè aixó no succeís, Josep Salvat del Portal i la vídua Rosa Pujol es determinaren a aportar cadascú 25 lliures, que no cobrarien fins a la collita del vi de l'any següent. El dia 28 d'abril del mateix any i el dia 29 de juliol ens trobem en idèntiques situacions; aleshores els fiadors foren altres maspujolencs.

L'església és d'una sola nau, de 30 metres de llarg per 16 d'ample. L'estil emprat és el barroc. El material de la façana és de pedra i calç amb nervis de pedra polida. Les parets murals són de pedra treballada

i rajoles. Les columnes, de pedra en el basament i la resta de rajola. Les voltes, de rajola amb nervis i reforços d'aquest mateix material. La teulada és de fusta, coberta amb teules. El paviment era en un principi de rajola rústica i les cobertes de les tombes eren lloses. És també de pedra la graderia del presbiteri i la d'accés de la Plaça de l'Església a l'interior.

Per fi l'obra arribà al seu acabament (exterior) i fou beneïda el dia 23 de desembre del 1703 pel rector Mn. Domingo Dalmau i el vicari Mn. Joan Palmerola. El campanar es va anar fent a poc a poc durant una cinquantena d'anys després.

A l'interior del temple hi havia, al presbiteri, l'altar major, de fusta amb motlures barroques en el marc frontal; damunt de la taula, un petit sagrari de fusta treballada i daurat de dins, i dossat a la paret s'hi trobava el sagrari gran, ben treballat i daurat per a l'exposició del Santíssim, construït per l'escultor Espinalt, i col·locat el dia 15 d'agost del 1704. Durant aquest mateix any els jurats concertaren amb l'esmentat escultor de fer un retaule Major per a l'església, de 74 pams d'alçada i 35 d'amplada. La seva complexitat o bé les poques disponibilitats econòmiques del moment fan que no es posi la primera andanada fins el 16 de juny del 1707 i que no s'acabi definitivament fins el dia 2 de juny del 1720.

El retaule tot ell era de bona fusta, d'estil barroc, i podem dividir-lo en dues parts: la inferior, de sis metres d'alçada, amb la imatge de la Verge Assumpta, de fusta policromada, de dos metres d'alçada, i les dels apòstols Sant Pere i Sant Pau a banda i banda. La part superior amidava 8 metres i s'hi trobava la imatge de Sant Blai al centre i acabava amb la imatge del Pare Etern. Unes columnes salomòniques decorades donaven cos al retaule. El dia 20 de febrer del

1775, és a dir 55 anys després de ser acabat, es concertà daurar-lo pel preu de 1.200 lliures. El daurador serà el Sr. Anton Boldú, de Bellpuig, i enllestirà l'obra el dia 15 d'agost del 1777, festa Major del Poble. L'import és pagat mitjançant donatius dels maspujolencs.

Diverses famílies o associacions, fins i tot abans de la inauguració oficial de l'església, financen també els altars i els retaules de les capelles laterals. Trobem que Pau Pujol i Josep Barenys, sagristans de la Confraria del Nom de Jesús, acorden amb l'escultor Espinalt la construcció d'un retaule per a la capella del Nom de Jesús, per 264 lliures. També les Sres. Rosa i Anna Maria Pujol, amb el compromís de fer-se càrrec de totes les despeses, demanen als jurats del poble una capella, la qual cosa fou acceptada per les autoritats. Aquesta capella fou dedicada a Sant Joan Baptista i es beneí el dia 4 d'abril del 1703. Lentament es van anar acabant les altres capelles fins arribar a les nou que hi havia, l'any 1936, quan foren destruïdes.

Com a més representativa podem esmentar la capella del Santíssim Sagrament. Segons consta a l'arxiu parroquial, el dia 23 de març del 1806, essent vicari de la parròquia Mn. Josep Santa Creu, es posà la primera pedra d'aquesta capella, i el dia 25 d'abril de 1824 s'acabà l'obra, i es féu gran festa, amb sis balls, còpia de grans músics i predicador famós: el P. Joan Gibeman, franciscà. A començaments de l'any 1824 tots els veïns cediren l'oli dels lladrets per acabar de satisfer les despeses, i nomenaren una comissió formada per: Ramon Aimamí, Francesc Barenys, Joan Bonet, dit de la Llúcia, i Isidre Barenys, els quals recaptaren una suma proporcionada per acabar de pagar el mestre de cases i fer de nou la mesa i el sagrari, incloses les despeses del daurador. Per

Retaule Barroc de l'Església, destruït l'any 1936.

absència d'el vicari perpetu beneí la capella Fr. Benet Cavallé, fill de l'Aleixar, missionista d'Escornalbou i ecònom de Maspujols.

Aquesta capella és de línies impecables. És dedicada al Sagrat Cor de Jesús, la imatge del qual tenia un metre i mig, de bona fusta i ben decorada. En construir-se la capella, al centre de l'altar, es posà el Sant Crist que avui es troba a l'entrada de l'Església, tocant al Baptisteri.

Durant els anys 30 i essent rector Mn. Tomàs Galve es construí i daurà el frontis i la fornícula on hi havia la imatge del Sagrat Cor, procurant que formés un tot amb la graderia i el sagrari. Treballà l'altar l'escultor de Reus Sr. Domènec Segarra, i cobrà per l'obra 310 pessetes. El mateix escultor va fer un combregador de fusta decorada i daurada, amb taula de marbre blanc. L'esmentada reforma de l'altar del Santíssim s'inaugurà solemnement el dia del Sagrat Cor, el 23 de juny del 1933, amb una missa de comunió general amb plàtica que féu el Rector de Fontcaldes, Mn. Josep Tomàs.

En aquesta mateixa capella hi havia, a més, l'altar de la Puríssima, construït l'any 1870; era senzill; la taula, de fusta amb motlures; la imatge, també de fusta, d'una metre trenta centímetres d'alçada, ocupava el centre en forma de vitrina. L'any 1905, fou daurat.

Una altra capella, la història de la qual sabem, és la de la Verge del Roser. Fou beneïda l'any 1703 juntament amb la de Sant Joan Baptista, abans de la inauguració oficial de l'església. La devoció del poble per la Verge del Roser era òbvia. Amb el temps, l'estat de l'altar havia arribat a ser precari i l'any 1863 es decidí fer una collecta per pagar la restauració i la construcció d'un retaule, la qual cosà es portà a terme

gràcies als donatius del poble, i es beneí el 28 de maig del 1864. El cost de les reformes fou de 4.120 rals.

Tant en l'aspecte exterior com en l'interior l'església ha sofert modificacions però potser la més tristament significativa és la destrucció, l'any 1936, del magnífic retaule barroc de l'Altar Major, que ja hem descrit; de les imatges i els objectes de la resta de capelles, en una gran foguerada de la qual, segons testimonis, rajava l'or fos fins a terra, fins a quedar gairebé completament destruïts, llevat d'uns pocs records que algunes famílies s'endugueren a casa seva d'amagat.

L'any 1939 s'inicià una lenta restauració. Es féu l'altar Major senzill. Una Verge Assumpta, doatiu de la família Llauradó Prats, presidia el presbiteri fins que es construí al relleu-imatge actual. Les altres capelletes, mitjançant les antigues confraries, van ser decorades senzillament, amb sacrificis. L'any 1940 es canvià el terra de rajola per mosaic.

Després del 1939 l'església no ha sofert canvis en la infraestructura; és d'una sola nau central que va des de l'entrada fins al presbiteri. Aquesta nau és la que ocupen els fidels durant els oficis; hi ha col·locats uns bancs de fusta. Al presbiteri, s'hi arriba per tres esglaons de marbre, de 9 metres de llarg. Al mig, hi ha la Mesa, de marbre llis, sostinguda per quatre columnetes del mateix material. Al fons hi ha una imatge-relleu representant la Verge Assumpta en actitud d'enlairar-se. Als peus té dos angelets. Al capdamunt del conjunt, unes mans acullen la Verge. A la part de sota hi ha una inscripció pintada que diu: «ASSUMPTA ES MARIA VOS SOU L'HONOR DEL NOSTRE POBLE»; l'acompanya el signe marià rodejat per un cercle de dotze estrelles. Tot és obra de l'escultor Lluís Montané.

A banda i banda del relleu hi trobem dues làmpades de ferro forjat, amb 18 llantioles cadascuna, connectades a la llum elèctrica.

A dreta i esquerra del presbiteri hi ha dues entrades decoratives simulant una façana d'un edifici clàssic, amb dues columnes corínties, un fris i un frontó triangular cadascuna. La de la dreta decora la porta d'entrada a la sagristia i la de l'esquerra una porta falsa. Són obra del Sr. Espelta.

A cada costat de la nau principal hi ha unes petites capelletes d'uns 4 metres d'amplada, dedicades a sants i santes de tradició al poble. Entrant al recinte i a mà dreta trobem la capella del Sagrat Cor, amb una imatge. Seguidament, la de la Mare de Déu del Roser amb un petit altar i una imatge dins d'una fornícula. A continuació trobem la de la Puríssima —també amb altar, imatge i un petit baldaquí—. Després la Capella del Santíssim, l'origen de la qual ja hem relatat. Actualment hi ha un petit altar i un retaule pintat on es veu el Crist vestit amb túnica blanca, i una inscripció que diu: «JO SOC EL PA DE VIDA», obra del pintor Guillem Soler. Al damunt hi ha l'Alfa i l'Omega amb una mà i el signe de Crist, també pintats. Al peu del retaule i adossat a la paret hi ha el sagrari on es guarda la reserva.

La capella s'utilitza per a celebrar la missa algun dia feiner i també per a fer el «Monument» amb palmes i palmons per Setmana Santa.

Hi ha dos confessionaris de fusta i unes fileres de cadires.

Tot just entrar, a la part esquerra, trobem el Sant Crist Processional i una Verge dels Dolors; després, les Fonts Baptismals amb una pica per als bateigs, tancada per una reixa de ferro. Les capelles que segueixen són dedicades, per ordre segons vas entrant,

al Nom de Jesús, amb un petit retaule, un altar i la imatge del Nen Jesús; la de Sant Josep, amb les imatges de Sant Josep, Sant Jordi i Sant Jaume que l'acompanyen, amb un petit altar de fusta, i finalment la de Sant Marc, amb una imatge feta per l'escultor Ramon Ferran, de Reus; una de Sant Isidre (donatiu de la Cooperativa l'any 1947), i una altra de Sant Antoni de Pàdua. En aquesta darrera capella, actualment, s'hi colloquen els cantors. Hi ha un orguè electrònic per acompanyar els cants. Una petita escaleta i una porta comuniquen aquesta capella amb el carrer de l'Església.

Les parets del recinte són pintades de fa temps, llevat del presbiteri que és recent. A la part superior, hi trobem cinc flors esclatades que decoren el sostre, i una rosassa deixa passar la llum per la part de l'entrada principal.

Divuit graons porten des de la Capella del Nom de Jesús al cor, on hi ha una barana de fusta. D'allí segueix una escala de cargol fins arribar al rellotge del campanar, a les campanes i als balconets, últim pis, sempre passant per l'interior, del campanar.

L'Església està orientada al sud-est. La façana principal presenta una gran portalada (amb dues portelles) de fusta amb claus de ferro forjat. Damunt, una fornícula amb una imatge de la Verge. Després la senzilla rosassa i acaba amb un espai triangular coronat per una campaneta.

S'arriba a la porta principal des del Replà per uns graons de pedra. Al vèrtex oest de la façana, s'aixeca el campanar. És una construcció de 37 metres d'alçada, un magnífic exemplar barroc; construït en dues etapes: la primera al mateix temps que l'església, i l'altra part una cinquantena d'anys després. Sembla que s'acabà l'any 1757. Té tres cossos: l'in-

El campanar des del Replà.

ferior (fins a l'alçada de la teulada de l'església) és de prisma quadrangular, llis, i els altres dos cossos són de prisma octogonal acabant en una piràmide també octogonal. Aquest dos darrers són decorats amb ornamentació barroca típica.

Al primer cos, hi trobem, tot mirant la cara del Replà, una ceràmica amb una poesia de Mn. Muntanyola, que diu així:

Campanar de Maspujols
meitat barroc meitat gòtic
tu t'enfiles tant com vols
i entens el parlar estrambòtic
del ventet i els rierols
del Salt i de Vilaplana.

Saps el preu de l'avellana
i el nial dels esparvers
i et malfies dels xiprers
que a desgrat de Sant Antoni
feien pacte amb el dimoni
d'enterrar-te pels diners.

La teva fe te'n deslliura
i tu mateix els absols
commines bruixes i dols
i satisfet del te riure
dónes el crit i el somriure
pels voltants de Maspujols.

R. Muntanyola. Agost 1978

Més amunt hi ha el rellotge, col·locat l'any 1930; després, un escut amb una corona, i envoltant el primer cos a cada vèrtex del prisma hi havia una estàtua de cada un dels quatre evangelistes. Actualment en queden solament tres; l'altre l'ha fet caure el vent.

Al segon cos hi ha les campanes. N'hi ha dues amb un magnífic so, que es deixen sentir per tot el terme. Foren fetes pel campaner de Reus Sr. Jaume Mestres l'any 1761. Les obertures on són col·locades estàn decorades amb unes senefes de pedra i porten una petxina al damunt.

Més amunt hi ha una petita balconada, popularment anomenada «balconets» amb 8 obertures. Les arestes estan ornades amb volutes clàssiques de l'ornamentació barroca. També hi ha unes gàrgoles.

L'últim cos és piramidal, i té un pinacle en cada aresta. Queda separat el cos inferior per una barbacana. Acaba amb el parallamps i el penell. El pas del temps l'havia deteriorat i algunes zones eren malmeses. Per tant, l'any 1978 es decidí arreglar-lo, cosa que es portà a terme aquell mateix any i quedà en el magnífic estat actual, orgull del poble, i que vetlla, a l'aguait, el pas de les generacions.

L'any 1982 s'hi van col·locar uns altaveus per a avisos públics, dirigits des de la Casa de la Vila.

La Rectoria Antiga

Com hem dit tenim notícia d'una rectoria antiga construïda a partir del 1561, gràcies a la concòrdia feta pels Jurats i el Rector de l'Aleixar. L'any següent, Mn. Joan Salvat, nomenat vicari de Maspujols, fou el primer que com a tal residí al poble.

La Rectoria Actual (l'Abadia)

L'actual abadia es començà a edificar l'any 1698 i s'acabà el dia 13 d'agost del 1700. Es construï a petició de l'aleshores vicari de Maspujols, Mn. Isidre Jover.

En principi es bastí d'una manera molt senzilla, ja que en aquells moments la vila estava fent unes despeses molt elevades, com era la construcció de l'església. Es conserva un document de l'any 1703 segons el qual es pagaren 21 lliures al Sr. Josep Abat per fer una paret a l'abadia. Durant els anys ha sofert també diversos canvis en la seva estructura. El més significatiu és que a partir de l'any 1953 s'aixeca, aprofitant un bon tros de l'hort de l'abadia, la Sala Parroquial. Actualment el pis superior és destinat a usos múltiples: unes petites dependències per al rector, saletes de catequesi, despatx... La part inferior és un local on els joves tenen unes habitacions per a ells: saleta, Grup Excursionista.

La Sala Parroquial

La construcció d'aquest local neix de la necessitat de tenir un lloc en condicions per al cinema i el teatre que fins llavors es feien a l'antic cafè de Sant Roc.

Un grup de persones, coordinades per Mn. Lluís Bosch i amb l'ajut de tot el jovent del poble, rebaixaren el terreny i feren els fonaments de la Sala Parroquial, a l'antic fossar. Uns pilars de 7 metres aguanten una nau rectangular amb encavallades de fusta i teulada de teula. Si bé el primer projecte era fer-ho amb bigues de ciment amb la coberta plana per a poder així engrandir la plaça de l'Església, després es cregué convenient fer-la com està actualment.

S'inaugurava l'any 1954 i durant força temps ha estat l'únic local tancat de diversió del poble. Immediatament s'hi va instal·lar una màquina de cinema, i combinant el pas de pel·lícules amb l'Aleixar i Vila-plana, cada diumenge hi havia projecció.

L'any 1973 hom creu que cal renovar la vella màquina i se'n compraren dues de més noves a un cinema de Saragossa. S'hagué de fer un altre dependència més ampla i amb més condicions per a ubicar-les.

Amb el cinema, els festivals juvenils i les obres de teatre, la Sala va acomplint el seu fi.

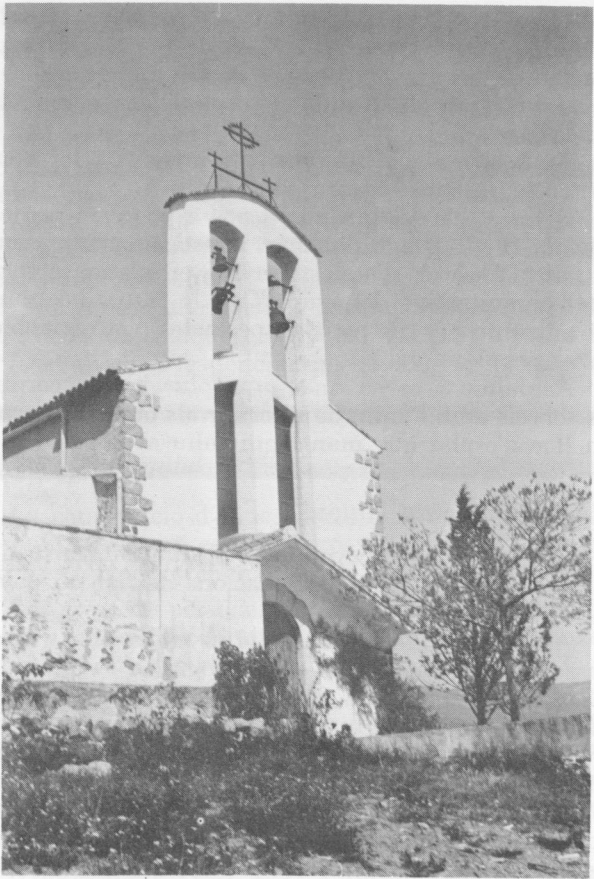
Diverses causes fan que a poc a poc vagi perdent aquella finalitat aglutinadora, i restà un temps sense activitat. Després d'aquest període en blanc, la capacitat organitzativa del grup l'Olla la fa reviure muntant cinema per als petits, espectacles d'altres pobles, festes populars, etc.

Actualment hi ha una junta plural que coordina els serveis amb l'ànim de retornar als orígens buscant un lloc d'esplai que mantingui caliu al poble.

L'Ermita de Sant Antoni

L'Ermita de Sant Antoni de Pàdua fou construïda a l'època de les grans realitzacions del nostre poble, és a dir al segle XVIII.

Amb data de febrer del 1760 es troba a l'arxiu parroquial una nota que diu: «Engràcia Pujol, vídua aleshores i propietària de "cal Pujol", Joseph Pujol, Melció Pujol, Joan Pujol, Mariana Pujol, mare i fills, gratis i certa ciència donen, concedeixen i cedeixen en la partida del Parrot en lo terme de Maspujols, tot aquell territori que ha menester per a fabricar a honra i glòria de Sant Antoni de Pàdua una Ermita i casa, los àmbits necessaris que's judica convenients, juntament plaça per lo concurs i lo camí necessari per anar a l'Ermita allà ahont està senyalat, ampla per a plantar en ell les Creus que han menester per a fer la Via Crucis. Juntament Paula Salvat, vídua,

Façana de l'Ermita de Sant Antoni.

dona camí per lo mateix fi i plantar dites creus, fins encontrar lo camí dels dits Pujols assenyalat...». Aquesta escriptura fou signada el dia 3 de febrer del 1761.

El dia 26 de febrer del 1762 es concedí el permís per a construir l'Ermita, per part de l'arquebisbat. A la instància es feia constar: «... que todos los particulares del pueblo... han observado, una particular inclinación en fabricar una Ermita junto al mismo lugar (poble) con un altar decente al glorioso San Antonio de Pàdua por término del Viacrucis...». En una nota del mateix dia vint-i-sis llegim: «se ha senyalat lo territori per l'Ermita, casa, plaça, pou per la convivència del poble i camí per dita Ermita, assistint en dita funció los donadors, dalt dits i la major part i comú del poble, essent present jo lo referit Vicari de Maspujols per lo que tot lo poble s'esmera en contribuir per la dita fàbrica treballant en lo que los obrers los manian i se espera que ab la ajuda de Déu i devoció dels devots de Sant Antoni que se acabarà dita empresa».

La construcció de l'Ermita no va ésser cosa fàcil. Les obres començades, quedaren interrompudes molts anys. El 1775, la crònica parla de «l'Ermita començada de Sant Antoni...». El llibre de la Santa Visita indica que l'any 1792 encara s'hi treballava i amb molt d'entusiasme.

La concessió del permís de benedicció, amb una sèrie de condicions, data del dia 28 de juliol del 1796. En rebre el permís, els maspujolencs es decideixen a fer el retaule de l'altar, car tan sols tenien la mesa i la imatge de Sant Antoni de Pàdua. Aquest retaule fou executat per l'escultor Cristòfol Sancho, de Batea. Entre altres clàusules el contracte feia constar: «...alçària 30 pams, amplària 18 pams. De fusta de pi bona amb les figures següents: Al costat de Sant Antoni

principal que ja se li dóna fet, a la dreta S. Francesc i a l'esquerra S. Antoni Abat amb l'alçada corresponent i al remate la Concepció i dos àngels un a cada costat i tot lo demás amb lo modo que indica la planta anyadint dos àngels un a cada costat de Sant Antoni».

Era l'any 1796; llest el retaule, es fa una nova instància en aquest sentit: «como en dicho pueblo se venere como sus especiales patronos a S. Marcos y S. Francisco Javier y les hagan anuales fiestas para cumplir con los votos de sus mayores, suplican rendidamente puedan en el presente año hacer la bendición el dia 23 del corriente (abril?) para juntar este acto de su devoción a los que se celebran en los dias consecutivos en cumplimiento de dichos votos...». No tenim cap notícia de les festes de benedició de l'Ermita, ni més informació de les obres fetes posteriorment. Ens consta que durant el segle XIX la casa de l'ermità era habitada per alguna família que vivia en aquell indret.

El pas del temps deteriorà la construcció i durant uns anys l'ermita amenaçà ruïna. El dia 10 de juliol del 1940 s'ensorrava tota la teulada i la paret que dóna al Cementiri. En una acta municipal del 5 de setembre del 1942 trobem: «que al haberse derrumbado la Ermita de San Antonio se acuerda proceder al correspondiente desescombros y que los jornales sean provistos por los capítulos de imprevistos». En un oblit i abandonament total restà fins que el mes de febrer del 1962 caigué la façana, la part davantera de la casa de l'ermità i el mur de contenció de la plaça, de manera que la impressió era desoladora. El poble demanà la reconstrucció i immediatament es constituïa una Junta i es començaven les obres.

Es treballà amb molt d'entusiasme, i foren incomptables els jornals i els ajuts de tot tipus, volun-

tàriament prestats. El 21 d'octubre del 1962 es podia beneir la magnífica Creu que corona l'Ermita com a record de la Santa Missió que es desenvolupà al poble en aquelles dates.

La façana va ésser dissenyada pel Sr. Enric Baixeres; és d'estil eivissenc, de línies fines i modernes. A l'espadanya hi van quatre campanes —una d'antiga i tres de noves— amb els noms de Maria de la Victòria, Tecla i Assumpta.

El sostre ha quedat resolt amb unes encavallades especials i cairats vistos. El mosaic simula rajola antiga. Com a retaule hi van dos relleus de $3 \times 0,80$ m. un de Sant Antoni Abat i l'altre de Sant Francesc Xavier. Presideix la bella imatge de Sant Antoni de Pàdua, tot obra de l'escultor de Reus, Sr. Ramon Ferran. La mesa és de pedra i als costats hi ha uns canelobres de ferro forjat.

A l'exterior, hi ha dues places amb seients i taules, una bona entrada i un cisterna. Una ampla escala de granit.

El dia 13 d'octubre del 1963, el bisbe auxiliar de Tarragona, Mns. Laureà Castan Lacoma, la beneí, essent rector de la Parròquia Mn. Lluís Bosch.

Actualment el camí que arriba a l'ermita des del poble és pavimentat de formigó i s'han replantat els xiprers a banda i banda del primer tram; alcapdamunt, resten els vells xiprers que tanquen l'Ermita.

S'hi instal·là una font d'aigua potable, i diverses vegades s'hi han celebrat festes aprofitant de replantar els arbres i les plantes. Es conserva en bon estat i és un indret acollidor.

Goigs a Sant Antoni de Pàdua

venerat a la seva ermita de Maspujols, arquebisbat de Tarragona (Baix Camp)

*Que la nostra veu ressoni
i s'endugui tots els dols.
Valgan's sempre Sant Antoni
Ermità de Maspujols.*

T'escollires una terra
opulenta de pa i vi,
en El Camp, a peu de serra,
amb xiprers i romani,
i un salt d'aigua que l'aboni.
Que la nostra...

Si eres noble de naixença,
no desdusis en la virtut.
Estimules la semença
dels intrèpids que han vençut
les argücies del Dimoni.
Que la nostra...

Proclamaves la Paraula
amb el foc de l'Esperit,
i aplegaves a la taula
tot un poble enfervorit,
sense un vot que desentoni.
Que la nostra...

Dispersares l'heretgia
amb carismes i senyals,
o amb esclats d'Eucaristia,
rera els peïsos fraternals
boca-oberts a qui els sermoni.
Que la nostra...

Amb un liri per senyera
perfumares els camins,
i ens ensenyas la manera
de somriure cor endins,
ni que a fora el vent tronni.
Que la nostra...

De Jesús i de Maria
fores sempre confident.
Ara et truca, cada dia,
la parella adolescent
per consells de matrimoni.
Que la nostra...

Sobre un hàbit gris de frare,
cor obert a peu descalç,
entre pedra i atzavara,
has pujat als cims més alts.
Tens el cel en patrimoni!
Que la nostra...

Al recer d'aquesta ermita,
al voltant del teu altar,
compartim l'ànsia infinita
que tenies d'estimar,
per benigne i per idoni.
Que la nostra...

Vetlla el pas de la riera,
tregui flocs l'avellaner,
i que el cep i l'olivera
anuncin Pau i Bé,
com t'escau per testimoni.
Que la nostra...

Dibux: Ramon Ferran, de Reus

Música: Joan M.º Aragonès Rebollet

Text: Mn. Ramon Muntanyola, prev., 1917-1973

ENTRADA **TORNADA**

Que la nostra veu ressoni i s'endugui tots els dols. Val-gans sem-pre sant An-toni, Er-mi-tà de Mas-pu-jo-ls. Tes-co-llires una terra opu-lenta de pa i vi, en el Camp, a peu de serra, amb xi-prers i ro-ma-ni, i un salt d'aigua que l'a-do-ni. Val-

Y Pregueu per nosaltres, Sant Antoni.

B Perque siguem dignes de les promeses de Crist.

PREGUEM

O Déu, que per la solemnitat de Sant Antoni, confessor vostre i doctor, ompli de joia la nostra Església. Protegiu-la sempre amb les vostres gràcies espirituals i feu-la mereixedora de gustar les joies eternes. Per Crist, Senyor nostre. - B Amén.

El cementiri

Fins a l'any 1561, els que morien a Maspujols eren enterrats al cementiri de l'Aleixar. A partir d'aleshores es comença a enterrar al fossar antic, que era un terreny que rodejava la vella església. (Aquest terreny és on avui hi ha l'església actual.) Durant la construcció de l'església (1695-1703) els cossos s'enterraven al buit que fa la part interior del campanar. Una vegada acabada, alguns cossos foren posats en tombes familiars que hi havia al terra d'algunes capelles dins la mateixa església. El dia 7 de maig del 1704 es començà a enterrar al fossar del darrera de la rectoria, llavors dit fossar nou, fins a l'any 1854.

L'actual cementiri s'acabà de construir l'any 1860 però s'hi començà a enterrar ja el 1854 amb motiu d'una epidèmia de còlera que s'escampà pel Camp de Tarragona.

A Maspujols, el Fossar va resultar insuficient a causa d'aquella epidèmia; aquest és el motiu pel qual es construï el cementiri actual.

El rector, Mn. Josep M. Català, comprà el terreny a Francesc Llauradó. Les obres foren dirigides pel mateix rector i pel seu successor, Mn. Ramon Mata, i els treballadors eren tots veïns del poble.

Per facilitar les obres s'obrí un camí en terra de Josep Domènech, camí de Rocabruna, fins al mateix cementiri, «pas que cediren molt gustosos els propietaris» —ens diu el document— i per aqueix camí es traslladaren les pedres de la Torre de la Perruca per a bastir el cementiri, «les quals —continúa el document— foren cedides i donades graciosament».

L'Ajuntament, en prova d'agraïment a mossèn Català pel fet d'haver comprat ell el terreny, li feu

donació del fossar antic, on avui hi ha la Sala Parroquial, en benefici seu i dels seus successors.

L'any 1933, l'Ajuntament acorda municipalitzar el cementiri i fer un reglament, però el rector aporta documents demostrant que el lloc pertany a la paròquia, i així quedà fins a l'any 1962, en què es municipalitzen els serveis i el reglament es fa l'any següent. Des de l'any 1977, un acord entre l'Ajuntament de Maspujols i el de Reus permet que els serveis funeraris siguin portats a terme per una empresa d'aquesta ciutat, que té cura dels tràmits i del trasllat dels difunts al cementiri.

BIBLIOGRAFIA

- ANGUERA, PERE: *Culturització i possibilitats d'accés a la cultura al Baix Camp el 1836*. «Universitas Tarraconensis» (Tarragona), V (1982-1983).
- BRAGANZA DE BORBÓN, MARÍA DE LAS NIEVES: *Mis memorias sobre nuestra campaña en Cataluña en 1872 y 1873*. Espasa Calpe. Madrid, 1934-1938.
- Bulleti Informatiu del Centre Excursionista de Maspujols*. Abril, 1985.
- CAPDEVILA MIQUEL, TOMÀS: *Nota històrica de Maspujols*. «Avui» (Reus), 11 de març 1936.
- CARDÓ SOLER, JOSEFA: *L'evolució dels conreus al Camp de Tarragona*. Institut d'Estudis Vallencs. Valls, 1983.
- CARRERAS CANDI, FRANCESC: *Geografia General de Catalunya*. Província de Tarragona per E. Morera i Llauradó. Barcelona, 1910.
- Maspujols, Corregimiento de Tarragona según el catastro de 1732*. Departamento de Historia Moderna. Universidad de Tarragona.
- GALVE, TOMÀS: *Recull de notes històriques a la Parròquia de Maspujols a 1933*.
- Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Vol. 7. Fundació Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona, 1981.
- IGLÉSIES FORT, JOSEP: *El Fogatge de 1533*. Vol. II. Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1981.

- *La crisi agrària de 1879-1900: la filloxera a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona, 1968.
- *Síntesi de la població del Baix Camp a partir del segle XIV*. Edicions del Centre de Lectura. Reus, 1980.
- L'Olla* (Maspujols), 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11 i 12 (1982-83).
- LLAURADÓ, MONTSERRAT I PALOMAR, SALVADOR: *Els Diables a Maspujols*. «Full Informatiu Carrutxa» (Reus), (1983).
- MANENT I SEGIMON, ALBERT: *Toponímia de Maspujols i el seu terme*. «Boletín Arqueológico» (Tarragona), 93-96 (1966), 229-246.
- MARTÍ, J. M. - GORT, E. i J. M.: *Geografia del Baix Camp*. El Ganxet. Reus, 1977.
- MASSÓ, JAUME: *Velles troballes a la villa romana del mas del Gomandi*. «Lo Floc» (Riudoms), 56 i 62.
- ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J.: *La Desamortització dels béns de l'Església a la Província de Tarragona*. Institut d'Estudis Tarraconense Ramon Berenguer IV. Tarragona, 1979.
- VILÀ, CELDONI: *Amor al Rey y a la Patria, son varias noticias, ocoregudas en Reus, Comensant en lo any 1714 y en particular en 1719, sobra los disturbis del cedisios Carrasclat*. Asociación de Estudios Reusenses. Reus, 1954.

ARXIUS I FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona.

Arxiu Casa Barenys, Maspujols.

Arxiu Casa «Gebellí», Maspujols.

Arxiu Municipal de Maspujols.

Arxiu Parroquial de Maspujols.

ELS LLIBRES DE LA MEDUSA

1. TREBALLS HISTÒRICS DE MN. SANÇ
CAPDEVILA I FELIP (1883-1932)
2. GUIA D'ALTAFULLA
3. GUIA DE VILAVERD
4. GUIA DE LLOÀ
5. GUIA DE SALOMÓ
6. PER CATALUNYA!
7. GUIA DE BOTARELL
8. GUIA DE VINYOLS I ELS ARCS
9. ANTOLOGIA TARRAGONESA
D'A. ROVIRA I VIRGILI
10. LA CASA DELS BANYS NOUS DE LA
CIUTAT DE TORTOSA
11. LES GEMES DEL MUSEU NACIONAL
ARQUEOLÒGIC DE TARRAGONA
12. GUIA DE BENISSANET
13. GUIA DE PERAFORT
14. GUIA DE LA SECUITA
15. GUIA DE RENAU
16. GUIA D'ALCOVER
17. GUIA DE MONTFERRI
18. GUIA D'ASCÓ
19. GUIA DE LES BORGES DEL CAMP
20. GUIA DE LA POBLA DE MONTORNÈS
21. GUIA DE VILANOVA D'ESCORNALBOU
22. GUIA DE L'ALEIXAR
23. GUIA JUEVA DE LES COMARQUES
TARRAGONINES
24. GUIA DE LA PALMA D'EBRE
25. GUIA DE TORROJA DEL PRIORAT
26. GUIA DE CAPAFONTS
27. GUIA DE GRATALLOPS

